

IRENE MIRA-NAVARRO. Universitat d'Alacant - IIFV
ANDREU GINÉS I SÀNCHEZ. Federació d'Instituts d'Estudis del PV

ELS «ANYS» ESTELLÉS I SALVAT-PAPASSEIT: LA COMMEMORACIÓ DEL PATRIMONI LITERARI

Bona part de la cultura catalana està immersa en un procés d'introspecció profunda, un cop constatat que, quaranta anys després de la fi de la dictadura, la «normalitat» promesa no ha arribat encara. I, dins d'aquesta, el nostre patrimoni literari està en constant revisió, donades les incerteses amb què vivim el present i abordem el futur. Les efemèrides relacionades amb els autors i les autores —els «anys»— han esdevingut motors destacats de l'agenda cultural i també de la reivindicació d'aquest patrimoni immaterial que són les lletres catalanes. La celebració dels cent anys de vida d'un escriptor o escriptora, o dels cent anys d'absència, es presenten com una oportunitat clau per portar al present tot un seguit de referents del passat que, a pesar de les dècades, encara forneixen la cultura actual.

Enguany, els cent anys convoquen Joan Salvat-Papasseit i Vicent Andrés Estellés, dues figures aparentment distants però amb similituds literàries i vitals que les uneixen inequívocament. Potser els separen generacions i geografies —i, sobretot, autonomies—, però malgrat això són dos poetes que el públic i el món cultural de tots els Països Catalans ha fet seus. Bona prova n'és el paper que han tingut en determinades eclosions culturals, com la Nova Cançó. O la capacitat que han tingut per arrelar al territori i per descentralitzar la cultura, com s'ha fet amb els Sopars Estellés.

Els articles d'aquest dossier volen aportar una visió conjunta dels dos autors, des dels diferents vessants que en conformen l'obra i el particular encaix en la cultura i la societat de casa nostra.

En primer lloc, l'escriptor i comissari de l'Any Salvat-Papasseit, Ferran Aisa, ens apunta els paral·lelismes biogràfics i creatius d'ambdós autors. Després, el crític musical Josep V. Fre-

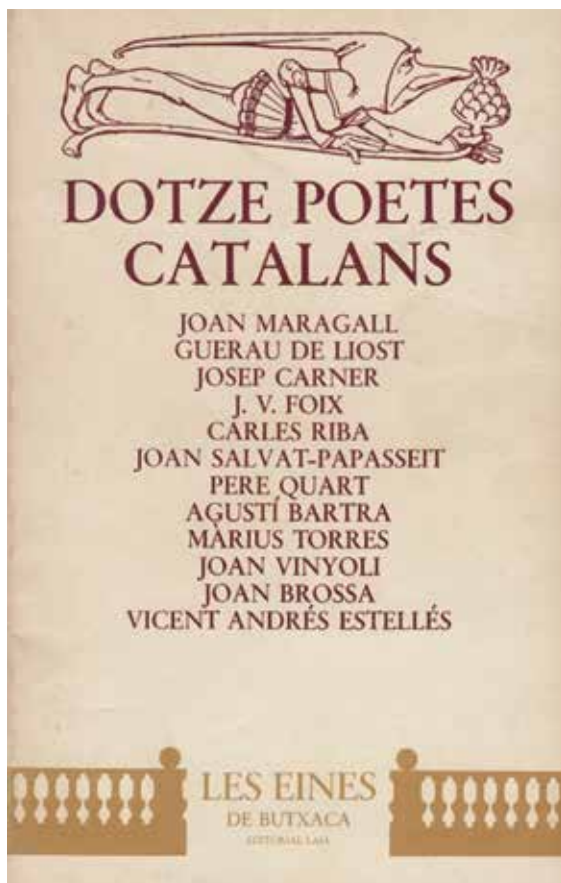
china ens descriu l'emergència d'Estellés i de Salvat-Papasseit com a referents nacionals i populars i el paper de la Nova Cançó en la recuperació i reivindicació de la seua poesia en moments de construcció de l'imaginari polític, social i cultural del postfranquisme. La professora Irene Mira-Navarro, en el seu text, ens explica la rellevància de les commemoracions i, en especial, els d'aquests dos poetes en què l'obra i la vida són inseparables del compromís i la lluita política. La doctora en Filologia Catalana Anna Perera aprofundeix en l'obra poètica de Salvat-Papasseit i en com, un cop mort, fou araconat malgrat que en vida havia conegut i conviscut amb els grans prohoms de la cultura catalana al Principat. I per últim, el professor Alexandre Bataller reivindica les rutes literàries com una porta d'accés al patrimoni literari, a partir del cas d'Estellés.

Totes aquestes mirades tracten de situar els dos autors com a peces destacades de l'engranatge cultural català de la contemporaneïtat.

El dossier, per tant, ofereix un re-

corregut pel passat per entendre les biografies, conèixer les xarxes de relacions intel·lectuals i destacar les obres més rellevants dels dos poetes, amb l'objectiu d'ubicar-los en la història dels darrers cent vint-i-cinc anys. Alhora, els textos ací recollits retornen al present per mirar d'explicar com les últimes dècades n'han rebut l'obra i la figura a través de la música, les commemoracions i les passejades literàries com a forma de difusió. ■

Coberta de *Dotze poetes catalans*, publicat per l'editorial Laia, 1984

(efemèrides literàries)

FERRAN AISA I PÀMPOLS. Comissari de l'Any Salvat-Papasseit

VICENT ANDRÉS ESTELLÉS I JOAN SALVAT-PAPASSEIT, DOS POETES EN MAJÚSCULA

Vicent Andrés Estellés va néixer el mateix any en què moria Joan Salvat-Papasseit. Tots dos d'extracció social obrera, van desenvolupar una poètica popular, amorosa i eròtica de les més importants del segle xx. Els dos poetes crearen una poesia íntima lligada a la vida individual i col·lectiva, però també al sentiment popular. Alba Sabaté, catedràtica d'institut de Llengua Catalana i Literatura, escriu a *Full de Lectura* 4 (maig de 2024): «Salvat-Papasseit i Estellés no es van conèixer, no van coincidir en el temps, però aquests dos poetes del segle xx van ser capaços d'escriure Poesia en majúscula, manllevant paraules del mateix Papasseit. I aquest any 2024 ens permet celebrar alhora dos centenaris. Ajuntar la mort del primer i el naixement del segon per continuar recordant-ne la vida i sobretot per continuar llegint, escoltant i gaudint de la sensibilitat, l'excel·lència i el vitalisme dels versos i les obres que tots dos ens han llegat, perquè aquests dos poetes d'origen humil i autodidactes, enamorats de les paraules i de la vida amb minúscula —a pesar que la sabien convertir

com pocs en majúscula—, van haver de superar moments de gran adversitat i dificultat».

Salvat i Estellés ens van llegir llibres d'una gran qualitat estètica i poètica com són *El poema de la rosa als llavis* (1923) i *Llibre de meravelles* (1976). Joan Fuster digué d'aquest llibre de Salvat que no solament era el millor poema eròtic de la llengua catalana, sinó que també era un dels millors de la literatura europea. Fuster considera la poesia amorosa de Salvat seguidora d'Ausiàs March i del cant dels trobadors. El mateix Fuster també digué que la poesia d'Estellés seguia la tradició d'Ausiàs March i Joan Roís de Corella. Altres crítics com Francesc Parcerisas incloïen també en la nòmina d'influenciadors del poeta de Burjassot a Garcilaso, Catul i Horaci. Per la seva banda, Josep Maria Sala-Valldaura, autor d'una *Antologia de la poesia eròtica catalana del segle xx*, considerava que aquesta poesia gira entorn de Joan Salvat-Papasseit. Els dos poetes són, sens dubte, els més grans creadors de l'amor i el plaer sensual en llengua catalana.

Estellés, entre Joan Fuster i Enric Valor, en un homenatge a la cultura del País Valencià celebrat a Borriana el 1979.

L'erotisme de Salvat-Papasseit i el de Vicent Andrés Estellés estan escampats per gairebé tota l'obra d'un i altre. En els poemes «La meva amiga com un vaixell blanc» (*Óssa menor*) i «Els amants» (*Llibre de meravelles*) trobem referències paral·leles al fet de l'amor carnal. Si Salvat de vegades esdevé un mariner o pirata que vol voltar món per robar les noies del port, en el poema «La meva amiga com un vaixell blanc» la noia la té vinculada als braços i li diu que «No hi ha a la terra cap glavi més fi», que cerqui pel món que no en trobarà d'altra que li faci ofrena d'un amor tan pur, que no la deixarà i li dirà el nom d'amiga: «La meva amiga com un vaixell blanc. / I encar de nou la prenia en mos braços / —ja era el seu ventre més alt i més fort. / I a cada pit un vermell: / dues brases / com la punxada del llavi i del cor».

El poema «Els amants», de Vicent Andrés Estellés, mostra la passió de dues

persones que, al llarg de la composició, recorden que abans s'amaven des del matí a la nit i que no entenien l'amor com un costum estable i pacífic, sinó que l'amor esclatava com un huracà, que el seu amor era brusc i salvatge i ignoraven Petrarca i les *Rimes* de Bécquer, que rodolaven per terra de qualsevol manera: «compremem que som bàrbars. I que això no deu ser, / que no estem a l'edat, i tot això i allò. / No hi havia a València dos amants com nosaltres, / car d'amants com nosaltres en són parits ben pocs».

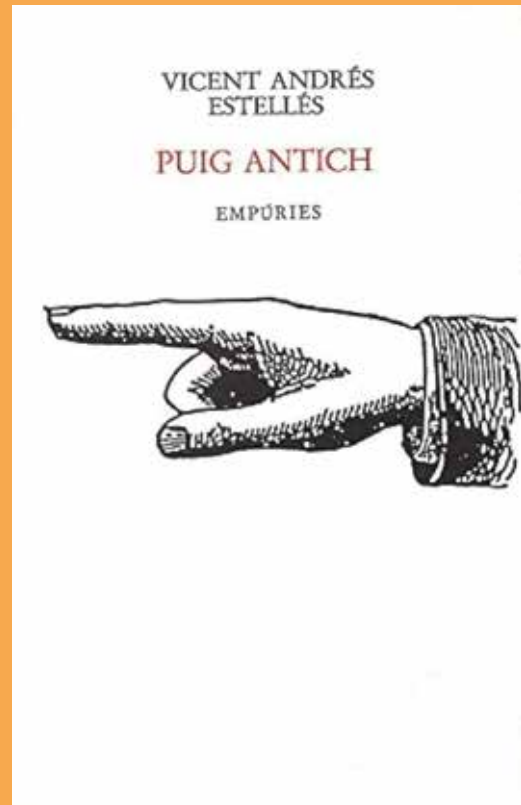
La poesia de Salvat i Estellés ha estat musicada per molts cantautors catalans i valencians, des de Joan Manuel Serrat fins a Pau Alabajos, però destaca sobretot Ovidi Montllor, que va cantar els dos poetes. Ovidi fou una persona compromesa amb la classe treballadora i amb la defensa de les llibertats del poble, com també ho fou Estellés: «Per senyera, senyors, quatre barres. / Per idioma, i senyores, català. / Per condició, senyors, sense terres. (Per idees, i senyores, esquerrà)». L'Ovidi va fer versions realment fonamentals tant de Salvat com d'Estellés, com per exemple el poema «Marxa nupcial» on clama «Escopiu a la closca pelada dels cretins», o «Coral romput» on l'alcoià recita els versos del poeta de Burjassot: «Una amable, una trista, una petita pàtria, / entre dues clarors, de comerços antics, / de parelles lentíssimes, d'infants de placeta, / de nobles campanades i grans llits de canonge...».

Estellés i Salvat van conrear el periodisme, l'un especialment a *Las Provincias*, l'altre en diverses publicacions, algunes creades per ell mateix, com *Un enemic del poble*. Salvat-Papasseit i Andrés Estellés van ser homes d'esquerres i com a tals van denunciar la misèria obrera, van lluitar amb la ploma per la llibertat i van defensar la cultura i la llengua catalana/valenciana.

Els dos poetes van passar el mateix trauma amb la mort de les seves filles petites, però mentre que pel valencià la mort va ser un dels temes de la seva obra, el barceloní la va obviar pel seu tarannà optimista davant l'adversitat. Salvat-Papasseit va escriure molt poc sobre la mort que ja pressentia: només es coneixen un parell de poemes que foren publicats en la revista *Columna de foc*: «Missenyora la mort» i «És tot fosc i jo al llit». Aquest segon poema diu: «ÉS TOT FOSC I JO AL LLIT, / i em rosega el pit / una bèstia avara. / Sorolla la nit / i jo en tinc neguit. / Bressol d'atzavara / diria el meu jaç: / suara m'amara, / suara em deix las».

Per la part del poeta de Burjassot, destaca en aquest sentit el poema «Cançó de bressol»: «Jo tinc una Mort petita, / meua i ben meua només. / com jo la nodresc a ella, / ella em nodreix igualment. / Jo tinc una Mort petita / que treu els peus dels bolquers. / Només tinc la meua Mort / i no necessite res. / Jo tinc una mort petita / i és, d'allò meu, el més meu. / Molt més meua que la vida, / amb mi va amb se'n ve. / És la meua ama, i és l'ama / del corral i del carrer / de la llimera i la para / i la flor del taronger».

Estellés va dedicar un poemari a Puig Antich, escrit el 1974 però publicat el 1989.

REIVINDICACIÓ DEL MÓN DEL TREBALL

Vicent Andrés Estellés va néixer a Burjassot (València) el 4 de setembre de 1924, tot just un mes després de la mort del poeta català. Podem considerar-lo un renovador de la literatura valenciana contemporània. Estellés, fill d'un forner, va estudiar periodisme a Madrid i, al retorn a València, va treballar al diari *Las Provincias*, del qual arribaria a ser redactor en cap. El cantant Pau Alabajos ha escrit un emotiu assaig biogràfic de Vicent Andrés Estellés (València: Sembra Llibres, 2024) en què ens diu que la infantesa del futur poeta és la pròpia d'un xiquet nascut el 1924 en un poble de l'Horta de València. Alabajos parla de l'ofici tradicional de la família, vinculada al forn de pa: «El forn és, indubablement, un espai importantíssim, cabdal en la vida d'Estellés. No només perquè representava el puntal econòmic de la família, sinó també perquè es tracta del centre neuràlgic on tenen lloc alguns esdeveniments transcendents de la seva biografia».

Alabajos publica el poema d'Estellés «L'ofici» en què descriu aquest treball artesanal: «Venies d'una llarga família de forners / i a tu t'agradava ser forner, com els teus, / i entrar feixos de llenya, de pinassa, en el forn, / i fer el rent, en caure el dia, com el feien, / i a mitjanit anar al forn a pastar, / i escombrar

(efemèrides literàries)

lentament, prendre-li foc al forn, / ficar el cap al forn, aquell infern de flames / que olia intensament als matins del Garbí, / pujar a l'alcavor, aquell calor humit. / I deixar caure, aquell pa cruixidor, / i alegre, a les paneres, i tripular el forn, / fer-li créixer el foc, o fer-li-lo minvar. / Tu series forner, com ho foren els teus, / nit a nit, dia a dia, i ara en tens l'enyorança. / Una amarga enyorança per a tota la vida / et creua el pit de banda a banda amb aquell ràpid / senyal de ganiveta que no pots oblidar. / Allò que més t'agrada, d'on et vénen els versos, / els arraps de la carn, aquells dies salvatges / quan entraves els feixos de pinassa en el forn».

Estàtua d'homenatge a Salvat-Papasseit al Moll de la Fusta. *Viquipèdia*.

Salvat-Papasseit, també escriurà sobre el món del treball en «L'ofici que més m'agrada», on cita els fusters, els manyans, els calafats, els pintors de parets, els paletes, etc. També va descriure la seva experiència com a vigilant nocturn al moll

de la fusta en el poema «Nocturn per a acordió», un fragment del qual diu: «Heus aquí: jo he guardat fusta al moll. / (Vosaltres no sabeu / què és / guardar fusta al moll: / però jo he vist la pluja / a barrals / sobre els bots, / i dessota els taulons arraulir-se el preu fet de l'angoixa; / sota els flandes / i els melis, / sota els cedres sagrats. / Quan els mossos d'esquadra espiaven la nit / i la volta del cel era una foradada / sense llums als vagons: / i he fet un foc d'estelles dins la gola del llop».

ESTELLÉS, «UN ENTRE TANTS»

Estellés, el 1955, es va casar amb Isabel Lorente, que li va inspirar molts dels seus poemes amorosos. La parella va tenir tres fills: Isabel, que va morir amb pocs mesos, Carmina i Vicent. Andrés Estellés va tenir una bona amistat amb els escriptors Joan Fuster i Manuel Sanchis Guarnier. El 1978 va ser acomiadat del diari on treballava, i malgrat els problemes vitals i econòmics que això suposà, als cinquanta-quatre anys va poder dedicar-se plenament a la literatura. Estellés va aconseguir ser distingint doctor honoris causa per la Universitat de València, Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, Premi d'Honor de les Lletres Valencianes, etc. Entre la seva llarga obra destaquen els llibres *Donzell amarg*, *La nit*, *L'ofici de demà*, *Testimoni d'Horaci*, *La clau que obri totes les portes*, *Llibre de meravelles*, *Recomane tenebres*, *Les homilies d'Organyà*, *Vaixell de vidre*, *La lluna de colors*, *Sonata d'Isabel*, *Les acaballes de Catul*, *Pedres de foc*, *Mural del País Valencià*, *Balades i cançons*, etcètera.

El març de 1974 va escriure el poema *Puig Antich* que no seria publicat fins al 1989 per l'editorial Empúries. Un poema escrit des de la indignació i la ràbia contra la injustícia criminal del franquisme. Així diuen els darrers versos d'aquest llibre dedicat al jove anarquista català «ajusticiat» pel procediment del garrot vil el dos de març de 1974 a la Presó Model de Barcelona: «Per a tu el meu record / aquest jorn / planer / un dia / entre els dies / que puja / sense rent / Puig Antich / morada / i / vent!».

Àngels Gregori, poeta i comissària de l'Any Vicent Andrés Estellés, en la publicació *Catorze. Cultura viva* (25 de març de 2024), escriu: «Després de certes coses s'ha de tornar a casa, diu en un dels seus versos. I jo, cada vegada que en les darreres setmanes torne després d'assistir a un acte dedicat al poeta, entre a ma casa bastant emocionada, com si Estellés fos la clau que està obrint tots els panys; des de la dignitat de mantenir-nos fermes en moments d'hostilitat amb la llengua, fins a la força de fer ressonar els versos del poeta valencià més important del segle xx des d'Ausiàs March —que, poca broma, són cinc segles—, fins a fer-lo parlar de tu a tu amb un altre estimadíssim Joan Salvat-Papasseit, i veure que, amb ell, amb els seus versos, cantem el seu nom, més que escrit, arrapat amb les ungles».

Sí, «Estellés és un entre tants que va estimar-se molt la vida»: «Un entre tants com esperen i callen. Un entre tants. / Un entre tants com esperen, treballen. / Un entre tants. / Un entre tants com esperen, badallen. / Un entre tants. / Un entre tants. / Un entre tants com esperen, gemeguen. Un entre tants. / Un entre tants com esperen i pregunen. / Un entre tants. / Un entre tants. / Un entre tants com esperen, barallen. / Un entre tants com esperen i callen. / Un entre tants».

Vicent Andrés Estellés va morir a València el 27 de març de 1993 als 68 anys.

SALVAT-PAPASSEIT, DE L'ASIL NAVAL A L'AVANTGUARDA

Joan Salvat-Papasseit va néixer a Barcelona el 16 de maig de 1894. L'any 1901 el seu pare, fogoner d'ofici, morí de tràgic accident a bord de vapor *Montevideo* en el trajecte Barcelona-Cadix. La mort del pare va deixar la família Salvat a la misèria; aleshores, els dos fills del fogoner, Joan i Miquel, foren acollits a l'Asil Naval Espanyol. L'Asil estava instal·lat a la corbeta *Tornado*, ancorada al moll de la Barceloneta. Joan Salvat-Papasseit resideix a l'Asil fins als tretze anys i, quan en surt, la seva educació és molt minsa, marcada pel catolicisme i el patriotisme espanyol. El jove Salvat ho haurà d'aprendre tot al carrer, a les parades de llibres de vell i a l'Ateneu Enciclopèdic Popular. La lectura serà fonamental per al jove Salvat-Papasseit, que devora un llibre darrere l'altre: des de Kropotkin a Ibsen, de Nietzsche a Tolstoi, de Gorki a Costa. A través de Josep Maria de Sucre s'endinsa en la lectura de Maragall, ocupa càrrecs a la Junta de l'AEP i forma part de la Secció de Literatura i Belles Arts. Amb els seus companys, integra el Grup Antiflamenquista Pro Cultura, que fa campanya contra les corrides de toros. Als vint anys, comença a escriure articles redemptoristes a les publicacions *Los Miserables*, *La Justicia Social*, *Sabadell Federal* i d'altres. La majoria d'aquests articles els recollirà en el llibre *Humo de fábrica* (1918). Per un article sobre Portugal a *Los Miserables* serà condemnat a dos mesos i un dia a la presó.

El 1917, gràcies a l'ajuda d'Eugeni D'Ors, entra en contacte amb Santiago Segura, que el col·loca de dependent de la llibreria de les Galeries Laietanes. El 1918, es casa amb Carme Eleuterio, amb qui tindrà dues filles, Salomé i Núria. Aquell mateix any, contraurà la terrible malaltia que sis anys més tard, el 7 d'agost de 1924, el portarà a la mort amb només trenta anys.

A les Galeries Laietanes, entra en contacte amb els intel·lectuals catalans noucentistes i amb els artistes d'avantguarda Torres-Garcia i Barradas. Coneix Miró, Nogués, Obiols i molts altres artistes. Publica les revistes *Un enemic del poble*, *Arc Voltaic* i *Proa*. L'any 1919 surt *Poemes en ondes hertzianes*, on prevalen els versos d'avantguarda seguint el propi estil, però amb certa influència del cubisme d'Apollinaire i

el futurisme de Marinetti. Joan Salvat-Papasseit, malgrat la tuberculosi i l'estada en diversos sanatoris, en pocs anys publicarà *L'irradiador del port i les gavines*, *Les conspiracions*, *La gesta dels estels*, *El poema de la rosa als llavis* i, pòstumament, *Óssa menor* i els contes *Els nens de la meva escala*.

Acte d'instal·lació d'una placa a la casa natal de Salvat-Papasseit al carrer del Comte d'Urgell de Barcelona, el 2013.

TESTIMONIS COMPROMESOS D'UNS TEMPS

L'any 2004 diverses entitats catalanes i valencianes van promoure l'edició facsimil de *Mar Vella*, revista en què havia col·laborat Salvat-Papasseit. L'acte se centrà en les figures de Joan Salvat-Papasseit i Vicent Andrés Estellés. En la presentació de la revista *Mar Vella*, es diu: «Papasseit, des de Barcelona, va viure i actuar en un món que coneixia canvis profunds i vertiginosos (revolucions a tot Europa, expectatives d'una República catalana, etc.), que el nostre poeta va resumir incorporant al seu avantguardisme el més viu de la cultura popular. Per la seva banda, Vicent Andrés Estellés, des de València i durant la negra nit de la dictadura franquista, va donar cabuda en els seus versos a una gamma infinita de realitats i va assumir "la veu d'un poble". Tots dos, de cara a la vella mar d'una cultura i unes paraules, comparteixen un mateix tarannà poètic, una manera d'enfrontar-se a la realitat de què formaven part, quasi diríem una mateixa actitud cívica que es pot xifrar en la revolta i en la unitat amb el destí del seu poble». ■

(efemèrides literàries)

JOSEP VICENT FRECHINA. Federació d'Instituts d'Estudis del País Valencià

VICENT ANDRÉS ESTELLÉS I JOAN SALVAT-PAPASSEIT: LA NOVA CANÇÓ I ELS POETES DEL POBLE

Vicent Andrés Estellés i Joan Salvat-Papasseit ja fa anys que ostenten la distingida condició d'ésser els poetes més musicats en llengua catalana. Del primer hem inventariat vora 550 cançons basades en els seus versos que han tingut plasmació discogràfica, cantades o recitades sobre un fons musical escrit expressament.¹ Del segon, la xifra ultrapassa a hores d'ara els 450 enregistraments,² per bé que amb un petit biaix inflacionari: més d'un centenar corresponen a diverses interpretacions del cicle de composicions per a veu i orquestra escrit per Eduard Toldrà poc abans del colp d'estat del 1936, quan el músic vilanoví, al costat d'altres insignes compositors (Enric Morera, Francesc Alió, Frederic Mompou i altres), maldava per assentar les bases del *lied* català en plena eclosió del Noucentisme.

I, malgrat que aquesta operació d'intervenció-apropiació artística, d'hibridació de llenguatges, de retorn forçat de l'escriptura a l'oralitat, ve de molt lluny —a casa nostra, hom compta amb els il·lustres precedents dels madrigals compostos per Joan Brudieu i Pere Alberch sobre versos d'Ausiàs March el segle XVI—, no deixa de sorprendre la magnitud de les xifres que l'obra d'Estellés i Papasseit ha propiciat. Fet que encara és més significatiu si confrontem les concomitàncies que el seu posicionament polític i la seua obra poètica exhibeixen, amb el prolegomen simbòlic d'haver nascut Estellés poques setmanes després del traspàs prematur de Salvat.

Tots dos comparteixen, d'entrada, l'extracció popular i una pregonada consciència de classe que nodrirà els fonaments ètics dels seus versos al llarg de tota la seua trajectòria. Aquesta consciència de classe no suscita en cap dels dos una cal·ligrafia ideològica estricta i de contorns absolutament definits, però es trasllada nítidament a la seua poètica: propòsit, contingut, llenguatge i dicció beuen d'un capteniment clar i ferm. Això els dota d'una veu absolutament singular i desparionada respecte a la poesia coetània: tots dos s'expressen amb un idiolecte popular i genuí (el de la respectiva quotidianitat als carrers de la Barceloneta, en el cas de Papasseit, i de l'Horta de València, en el d'Estellés) que barreja elements il·lustrats i suposadament vulgars i que remet directament a l'oralitat, fins i tot en les fórmules expressives amb què engalana Papasseit els tan menystinguts cal·ligrames.

DOS POETES VITALISTES I INEXPUGNABLES

Molt sovint, s'ha tingut la temptació d'encasellar la poesia de tots dos dins d'un neocostumisme o neopopularisme de baixa volada. No disposem d'espai per demostrar argumentadament els peus de fang d'aquesta atribució, però deixeu-nos subratllar que Estellés i Papasseit obren un espai d'expressió popular inexpugnable a les inèrcies folkloristes o a la instrumentalització conservadora, per la seua càrrega de veritat, d'autenticitat. En els seus versos no hi ha una mobilització contra la modernitat, ni «representació» de la cultura popular en el sentit folklòric, sinó pura vivència traslladada del caos quotidià a la particular ordenació del món que proposa la poesia.

El lector sent que els versos del poeta parlen d'un món que habita dins d'ell i l'interpel·len des d'una horitzontalitat insubornable, es reconeix en l'imaginari que codifiquen. Aquesta identificació amb una consciència cultural compartida és el fonament del seu extraordinari abast polític.

En *Res no és mesquí*, Joan Manuel Serrat explora el perfil sensual i melangiós de Joan Salvat-Papasseit.

També tenen una dimensió robustament política el vitalisme i l'esperança que aspergeixen molts dels seus poemes. Ho expressava fa ben poc el cantant australià Nick Cave en una entrevista per a la CBS: «Al contrari que el cinisme, l'esperança comporta esforç. Ens exigeix. Pot semblar un lloc vulnerable i solitari, però l'esperança no és una postura neutral, sinó de confrontació. És l'emoció capaç de donar la batalla que acabe amb el cinisme». L'esperança, tant en els moments de sublimació profètica d'Estellés (els sonets del *Llibre de Xàtiva* musicats per Ovidi Montllor amb el títol «M'aclame a tu» en serien un bon exemple), com en els de militància vitalista de Salvat (amb «Res no és mesquí» o «Tot l'enyor de demà» com a superbes mostres del seu extremisme dogmàtic en aquest punt), adopta les formes d'una arma política de «construcció massiva» perquè proposa un futur col·lectiu «més bell que el passat», com deixa escrit el mateix Salvat en el seu conegut manifest *Contra els poetes en minúscula*.³ Un correlat compartit de l'abrandat vitalisme d'ambdós és la presència recurrent de l'erotisme i la sensualitat amorosa expressats de forma explícita i desempallegats de qualsevol rastre de culpa o pecat. Ho apuntava Joan Fuster a propòsit de *La rosa als llavis*, però valdria fil per randa també per als poemes d'Estellés amb major pes sexoafectiu: «Reduït a la carn, l'amor [...] ha de partir de la dignitat intrínseca de la carn. La carn és pura en si. No la torba ni contamina cap malefici ètic o sobrenatural. Pura, i per tant literalment confessable».⁴ Tant se val que l'aproximació de Salvat siga més idealitzada i neta, i la d'Estellés més realista i bruta: tots dos es reuneixen

en la mateixa delectació, la mateixa joia de viure constituïda en els plaers del cos.

Finalment, hi ha un darrer atribut concurrent en l'obra d'ambdós poetes que en completa la consanguinitat política: la seua inspiració en un programa de restitució nacional. Tant Estellés com Papasseit fan les seues primeres passes literàries en castellà i, en un expeditiu procés d'empoderament identitari, tomben definitivament cap al català. I, efectivament, aquesta muda d'idioma és una maniobra política fruit d'una presa de consciència —«tu, greument, has escollit»— que no tardarà a enramar-se pels versos. No caldrà citar els exemples palmaris de «Les propietats de la pena» del primer o *Les Conspiracions* del segon per corroborar-ho.

POETES NACIONALS I POPULARS

Tots aquests trets compartits —sumats, òbviament, a moltes altres bondats individuals que el propòsit d'aquest text ens estalvia de reiterar— van convertir Vicent Andrés Estellés i Joan Salvat Papasseit en candidats idonis per encapçalar l'operació de transvasament poètic i musical que completava, enriquia i maximitzava els pressupòsits fundacionals de la Nova Cançó i el projecte de redreçament lingüístic, agitació cultural i transformació social que abanderava.

La musicació de poesia en l'àmbit de les músiques populars contemporànies comptava amb precedents molt significatius en algunes cultures veïnes. Baste esmentar, a tall d'exemple, els esplèndids treballs de Léo Ferré sobre versos d'Aragon, Baudelaire, Verlaine o Rimbaud o de Mikis Theodorakis amb

Martí Llauradó va ser el primer a musicar Salvat-Papasseit dins la Nova Cançó l'any 1965.

Ovidi Montllor diu *Coral Romput* exhibeix un procés d'identificació profunda entre poeta i intèrpret.

(efemèrides literàries)

Tots aquests trets compartits van convertir Vicent Andrés Estellés i Joan Salvat-Papasseit en candidats idonis per encapçalar l'operació de transvasament poètic i musical que completava, enriquia i maximitzava els pressupòsits fundacionals de la Nova Cançó i el projecte de redreçament lingüístic, agitació cultural i transformació social que abanderava.

la poesia de Ritsos, Seferis o Elitis.⁵ En els dos casos imperava la voluntat que –en paraules del mateix Ferré– «els grans poetes [...] puguin tindre el seu espai en la mecànica actual de màquines tocadiscos, ràdio i televisió».

Aquesta voluntat seria fàcil inserir dintre del marc polític establert per Gramsci al voltant de la formulació del concepte «nacional-popular». Gramsci introdueix aquesta noció en constatar la magra incidència social de la literatura italiana i la necessitat peremptòria de restaurar els vincles perduts entre la cultura il·lustrada i la cultura popular: «en moltes llengües, “nacional” i “popular” són sinònims o quasi [...]. A Itàlia, el terme “nacional” té un significat molt restringit ideològicament, i en qualsevol cas no coincideix amb “popular”, perquè a Itàlia els intel·lectuals estan allunyats del poble, és a dir, de la “nació”, i estan en canvi lligats a una tradició de casta, que mai no ha estat trencada per un fort moviment polític popular i nacional des de baix: la tradició és “llibresca” i abstracta, i l’intel·lectual típic modern se sent més lligat a Annibal Caro o a Ippolito Pindemonte que a un llaurador puglès o sicilià».⁶

Gramsci proposa, per tant, repristinar l’adjectiu «nacional» per desempallegar-lo de la seua accepció elitista, acostar el concepte de «poble» al de «nació» i reunir, així, en una circumscripció única, intel·lectuals i poble.

Intuïtivament o programàtica, les musicacions de poesia que va fer la Nova Cançó obeïen a estímuls polítics semblants. I Estellés i Papasseit van esdevenir algunes de les opcions més escaients perquè al si de la seua poesia ja operaven idèntiques conviccions i proclivitats. Mireu, sinó, com Joan Fuster, en plena etapa de fascinació gramsciana, incloïa Estellés, al costat del pintor i cartellista Josep Renau, entre els arquetips d’intel·lectual més fàcilment adscribibles al pla estratègic esbossat pel pensador sard: «Però també és cert que, en la dialèctica quotidiana d’un esforç de “transformació” de la societat, nosaltres [els intel·lectuals] hi tenim assignada una funció de revulsiu, de clarificació racional –exactament, racionalista– i d’avantguarda reivindicatòria. Tu, Renau, i tu, Estellés, hi figureu entre els primers. I la cultura que encarneu ¿no demana el qualificatiu, i torne al meu Gramsci, de “nacional-popular”?».⁷

Una adscripció que el mateix Estellés rubricava freqüentment als seus poemes («El poeta no baixa al poble: / el poeta és poble ell mateix / el poeta és el mateix poble») i que Salvat suggeria amb l’al·lusió discreta als seus orígens de classe («i tan pobres com som!», o «vosaltres no sabeu / què és / guardar fusta al moll»).

MÚSICA I PARAULA

Convertir un poema en cançó, però, no és una intervenció merament funcional, innòcua, per intentar expandir-ne l’àmbit de difusió tot aprofitant els mecanismes multiplicadors de la indústria mediàtica i els espectacles de masses. És, sobretot, un exercici de violència artística –o de «contaminació expressiva», si volem dir-ho amb els termes menys maximalistes de Lluís Meseguer–⁸ on un autor reobre una obra suposadament tancada i hi superposa un discurs personal, invasiu, que la dota d’una nova fesomia estètica. «*La mise en chanson d’un*

Vicent Andrés Estellés amb Ovidi Montllor i Maria del Mar Bonet, entre bastidors al teatre Olympia de París el 1975.

poème est à mes yeux une forme supérieure de la critique poétique», escrivia Louis Aragon a la carpeta del disc que li dedicà Léo Ferré.⁹ En efecte, la mediació entre poeta i públic que assumeix el músic passa per la seua condició literal d'*intèrpret*: ens imposa la seua lectura del poema, resignificat per la nova capa de sentit que aporten ritme, melodia, harmonia i interpretació. És la «capacitat polisèmica de l'oralització del text» de la qual parla Meseguer.¹⁰

Resulta molt significatiu que en aquesta particular exegesi de l'obra d'Estellés i Salvat haja tingut un protagonisme destacat un mateix intèrpret: Ovidi Montllor, autor dels primers discos de llarga durada dedicats íntegrament a tots dos poetes: *Salvat Papasseit per Ovidi Montllor* (Edigsa, 1975) i *Ovidi Montllor diu Coral Romput* (Ariola, 1979).

Salvat havia estat cantat abans per Martí Llauredó, Rafael Subirachs, Guillermina Motta, Teresa Rebull, Lluís Llach o Xavier Ribalta, però cap d'ells havia fet un esforç d'immersió i d'empatia tan intens i profund en l'obra de l'autor de *La rosa als llavis*. Montllor, amb l'ajut musical impagable de Toti Soler, Carlos Boldori i Víctor Amman, aborda totes les arestes del poeta. Des de la tendresa vibrant de «Dóna'm la mà» fins a la proclama política de «Canto la lluita» o la transgressió gràfica de «Marxa nupcial», el cantant d'Alcoi fa seua la veu de Salvat amb una força expressiva insòlita. «Quan Ovidi Montllor s'arrisca a "recitar" Salvat-Papasseit, la complexa personalitat del poeta se'ns fa més clara», escri-

via Joan Fuster a la carpeta del disc. Un procés d'identificació semblant, de sintonia sentimental i ideològica, es dona amb la poesia de Vicent Andrés Estellés, amb qui Montllor va mantenir una estreta amistat. El poeta mateix narrava en un article al diari *Las Provincias* el joíós sentiment d'expropiació que li provocà la recitació d'«Els amants» per part de l'alcoià: «Estic a punt de qualificar-lo de lladre. Se m'ha apropiat, se m'ha engolit, literalment, el poema: se l'ha endut per sempre».¹¹

Poc després, altres músics conduïrien Salvat i Estellés per itineraris estètics diversos i complementaris: Joan Manuel Serrat explotà el deix melangiós recurrent en l'obra del primer amb algunes composicions canòniques; Paco Muñoz s'endinsà pels viaranys més lírics del segon, mentre que Remigi Palmero l'invitava a envair la cartografia del pop.

La proliferació de musicacions posteriors, en una eclosió de sinergia creativa que arriba fins a l'actualitat —amb magnífics exemples recents a càrrec de Tomàs de los Santos, en el cas de Salvat, i de Pau Alabajos, Sis Veus, Bertomeu, Pau Miquel Soler o Andreu Valor, en el d'Estellés—, no ha fet sinó intensificar els efectes de les escomeses primigènies: ampliar i consolidar el racó permanent que els seus poemes s'han guanyat en la cultura popular contemporània i la vigència d'uns plantejaments ètics, estètics i polítics que reverdeixen cada vegada que algú ens els recorda en forma de cançó. ■

Notes

1. En fèrem una primera relació en Josep Vicent FRECHINA, «“Res no val tant com vers d'una cançó”. Estellés dit i cantat, una profunda interacció», en Vicent SALVADOR i M. PÉREZ SALDANYA (eds.), *L'obra literària de Vicent Andrés Estellés. Gèneres, tradicions poètiques i estil*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2013, p. 527-557. Després hem eixamplat l'anàlisi en Josep Vicent FRECHINA, «Poesia i cançó. Estellés i la sinergia infinita», en *Literatura i cançons. #PrimaveraMusical*. Alacant: Universitat d'Alacant, 2023, p. 116-125; i Josep Vicent FRECHINA, «Cinquanta anys de meravelles», *El Temps de les Arts*, 9-9-2021, consultat en línia: <https://tempsarts.cat/musica/musica-popular/cinquanta-anys-de-meravelles/> [15-09-2024].
2. Hi ha un inventari extens, però incomplet, en Fernando GARCIA LUCINI: «Joan Salvat Papasseit. Poemas musicalizados y discografía». *PoeMAS*, consultat en línia: <https://poemas.uned.es/discografia/joan-salvat-papasseit/> [15-09-2024].
3. JOAN SALVAT-PAPASSEIT, *Contra els poetes amb minúscula. Primer manifest futurista català*, Barcelona: 1920. Inclòs en *Mots-propis i altres proses*. Barcelona: Edicions 62, 1975, p. 82

4. JOAN FUSTER, «Introducció a la poesia de Joan Salvat-Papasseit», en Jordi Martí Font (ed.), *Joan Salvat-Papasseit, poeta amb majúscula. Obra poètica completa*. Tarragona-Marçà i Barcelona: Lo Diable Gros i Godall Edicions, 2024, p. 40.
5. Cf. DIMITRIS PAPANIKOLAOU, *Singing poets. Literature and Popular Music in France and Greece*. Nova York: Routledge, 2007.
6. La traducció és nostra. ANTONIO GRAMSCI, *Quaderni del carcere. Torí: Einaudi*, 2004, p. 343.
7. JOAN FUSTER, «Parlament en homenatge a Renau i Estellés», *Destinat (sobretot) a valencians*. València: Tres i Quatre, 1979, p. 130.
8. LLUÍS MESEGUER, *La Nova Cançó. Estudis de literatura i música*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2018, p. 147.
9. LOUIS ARAGON, «Léo Ferré et la mise en chanson», en Léo Ferré, *Les chansons d'Aragon chantées par Leo Ferré*. Barclay, 1961, LP 80138.
10. L. MESEGUER, *ibidem*.
11. VICENT ANDRÉS ESTELLÉS, «Els dies que fan camí: Unes lectures, uns desficiis», *Las Provincias*, 21 de gener de 1975. Recollit en *Obra periodística*. Paiporta: Denes, 2003, p. 237.

(efemèrides literàries)

IRENE MIRA-NAVARRO. Universitat d'Alacant. Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana

1924-2024: MORT, NAIXEMENT I RENAIXEMENT DELS POETES

D'uns anys ençà, els estudis literaris catalans aborden amb força i rigor les figures d'escriptors i escriptores que es podrien considerar lletraferits nacionals. És a dir, es mira d'explorar quin és el paper social que les grans veus de la literatura catalana han desplegat, tant en vida com pòstumament, en el conjunt de la societat. En cultures com la nostra, que sembla que viu en un estat permanent de construcció nacional, aquest exercici acadèmic no és sinó un aspecte més per provar de respondre què és la cultura catalana i què i qui som els Països Catalans.

tenari de la mort de Joan Salvat-Papasseit, ens permet veure que tant la poesia salvatiana com la del poeta de Burjassot comparteixen una intenció de revolta, la qual, passats cent anys, encara perviu i encara connecta amb el públic, per molt parcial que aquest siga.

Ara fa poc més d'un segle, el 1919, Joan Salvat-Papasseit ja es plantejava aquestes qüestions en l'opuscle titulat «Concepte de poeta». Hi afirmà que «Per a ésser Poeta caldrà primerament el desig de lluitar. QUELCOM MÉS QUE NO AIXÒ: la vocació mateixa», i continuà «El Poeta serà, doncs,

Logotip de la campanya «Cent d'Estellés» impulsada per la Profundació Vicent Andrés Estellés.

Aquesta figura d'escriptor nacional —en aquest cas, en direm poeta nacional— és un símbol que aglutina al seu voltant una comunitat que se sent representada per allò que aquest creador va escriure, que se sent interpel·lada i emocionada per les paraules que aquell va fer rimar, que es reconeix en la idea de país que ell defensà i que desperta interès i adhesió personals. El poeta és, per tant, un agent actiu en la construcció de les nacions. En suma, és el reflex i el receptacle dels afectes i de l'emotivitat d'una comunitat, de les aspiracions col·lectives, del plaer estètic i de l'entusiasme.

ELS POETES QUE LLUITEN

En aquest sentit, per a parlar dels poetes nacionals ens és útil revisar quin és el caràcter del poeta, quina és la força que batega dins dels seus versos i per què la seua figura representa un pol d'unió i reconeixement, si més no per a una part del conjunt social. Aquesta exploració, enguany, any del centenari del naixement de Vicent Andrés Estellés i del cen-

l'home entusiasta». Lluita i entusiasme, entusiasme i lluita: dues forces centrífugues que fan del poeta un home optimista i conscient, amb el vers preparat contra la comoditat.

Tres dècades més tard, el 1955, Vicent Andrés Estellés, en un poema que es considera l'inici del seu discurs cívic i una de les grans peces de reflexió sobre la funció de la poesia, «A Sant Vicent Ferrer (Epístola amb segell d'urgència)», escrigué: «Dóna'm lluita, car no vull posar-me a adorar / els ídols imbècils de les paraules, ara / que és el temps d'agafar-les com ganivets o malls. / És el temps d'agafar-les i fer-les foc i flama, / de dir açò i allò clarament i tenaç. / Dóna'm lluita i motius de plany i d'esperança».

El vitalisme de la revolta salvatiana és la coordenada literària que ressona com un fet extraordinari en els versos d'Estellés i en el seu posicionament social i (est)ètic. Els dos escriptors s'ancoren a la lluita com a actitud poètica i com a carta de navegació contra l'amnèsia i l'estancament per evitar el reblaniment de lira i mantenir el vers despert. Malgrat la distància

que els separa, els dos poetes estan connectats per compartir diverses maneres d'encarar el fet poètic, des de la vitalitat i l'inconformisme fins als temes i el tractament d'aquests. Però també per la trajectòria vital d'una formació autodidacta i uns orígens obrers que els allunyen dels «individus amb cara de protonotari apostòlic, catedràtics, fills de papà revoltats, oficinistes orgullosos de ser-ne», com afirmà Joan Fuster el 1972. De manera paral·lela, estèticament comparteixen l'interès per escenificar una poètica humana que restringeix el pas a la moralitat. És per això que la presència d'una ciutat vibrant, les imatges sobre els baixos fons o l'atenció a una sexualitat carnal i delerosa són alguns dels elements que els converteixen en poetes renovadors en els seus respectius moments de creació i alhora els connecten. L'ombra salvatiana –amerada de realisme–, doncs, s'allarga en les dècades fins a impregnar el sentit de la poesia de les generacions més joves, com la de postguerra. I encara que aquest no fou un camí fàcil per a la dicció viva de Salvat, perquè després de la mort la seua figura va caure en un relatiu oblit i la fractura de la guerra tot ho congelà, a partir dels anys cinquanta el seu esperit literari es revifà. El 1962 Joan Fuster indicà que durant la postguerra, la fragilitat i la persecució a què estava sotmesa qualsevol expressió en català condicionava la literatura que s'escrivia i –ignore si és a causa d'aquesta circumstància– la poesia catalana «en tant que fet literari i fet social, es tancava en una ràpidament improvisada torre d'ivori». Malgrat tot, i també des del desconeixement de si fou un exercici conscient per part del valencià, Vicent Andrés Estellés va esberlar aquesta torre de les elits per deixar-hi entrar la intenció modernitzadora de Salvat. Tal com va preveure Fuster, «Després de 1950, el marc social i moral de la nostra poesia havia variat bastant, i cada dia més. [...] Aquest canvi de direcció comportava altres canvis

en les tècniques, en les idees, en els temes, i rectificava les admiracions consagrades, d'acord amb preferències gairebé inèdites. Dins la literatura catalana, aquesta confusa aspiració no ha pres un signe massa definit. No hi ha dubte, però, que si algun poeta difunt se n'ha de beneficiar particularment, entre nosaltres, serà Joan Salvat-Papasseit».

I potser les paraules de Fuster són agosarades en la particularitat que es refereix a Salvat, però no podem perdre de vista que la pulsio renovadora, de vegades impúdica, ancorada a les condicions històriques i de tarannà realista i directe, que tant el poeta de Barcelona com el de Burjassot practicaren, ha esdevingut una de les notes d'obertura més destacades de les respectives efemèrides. Estellés deixà de comptar les síl·labes, Salvat cessà de midar els versos i tots dos llançaren al món unes composicions connectades amb l'esperit del temps, amb intenció de futur i sense reverències complaents. I les seues cartes de naturalesa han estat ara les seues cartes de presentació a la societat del segle XXI.

ELS «ANYS» D'ESTELLÉS I DE SALVAT-PAPASSEIT

Durant el 2024, la Institució de les Lletres Catalanes està fent diverses commemoracions: l'Any Montserrat Vayreda i Trullol (1924-2006), l'Any Àngel Guimerà (1845-1924) i, com ja advertíem, l'Any Joan Salvat-Papasseit (1894-1924) i l'Any Vicent Andrés Estellés (1924-1993). Els capricis de l'atzar han volgut fer que enguany dos poetes com Salvat i Estellés es retroben en el panorama literari i cultural per ser celebrats. Però a banda de la celebració, potser el més interessant de tot és que aquesta coincidència també ens hauria de permetre llegir aquests poetes de manera conjunta, com nucs d'un mateix fil roig que recorre la nostra literatura.

Logotip de l'Any Joan Salvat-Papasseit de la Institució de les Lletres Catalanes.

(efemèrides literàries)

Si fem una mirada a les activitats que aquestes commemoracions estan deixant arreu del país, veurem algunes de les mostres de quina és la imatge de l'autor que s'està projectant al llarg d'aquest Any Salvat-Papasseit. Espectacles com «Escopiu a la closca pelada dels cretins», dirigit per Pau Ferran; la ruta literària pels espais de formació autodidacta i lluita social titulada «Joan Salvat-Papasseit a la Rambla i el Raval», a càrrec de Maria Nunes; les conferències de Dolors Marín «Salvat-Papasseit a la Barcelona dels miserables» i de Ferran Aisa «De Gorkiano a Salvat-Papasseit, poeta avantguardista»; la publicació de *Joan Salvat-Papasseit, poeta amb majúscula. Obra poètica completa*, a cura de Jordi Martí Font; la de *Poesia Completa*, a cura de Jordi Cornudella i prologada per Enric Casasses o el volum *Fum de fàbrica*, que recull i tradueix els articles publicats en la premsa revolucionària de llavors, són exemples que entomen el caràcter del poeta barceloní. Aquestes creacions, moltes de les quals derivades de l'obra original de l'autor, recalen en el vessant combatiu del poeta i contribueixen a construir-ne una imatge de revolta que ha resultat ser un dels estendards del «poetavantguardistacatalà». L'Any Vicent Andrés Estellés, a banda de la celebració impulsada per la Institució de les Lletres Catalanes, com en el cas de Salvat-Papasseit, ha estat acollit per la plataforma cívica Profundació Vicent Andrés Estellés, la qual ha llançat la campanya «Cent d'Estellés» per ampliar l'abast popular de la celebració de l'autor. La campanya «Cent d'Estellés» naix com a resposta social al menysteniment i a l'intent d'esborrament que les institucions valencianes han proferit cap al poeta de Burjassot, i la crida ha aconseguit que el centenari

Manifest de Joan Salvat-Papasseit, extret de <https://stroligut.com/joan-salvat-papasseit/manifest-catala-futurista/>.

Estellés deixà de comptar les síl·labes, Salvat cessà de midar els versos i tots dos llançaren al món unes composicions connectades amb l'esperit del temps, amb intenció de futur i sense reverències complaents. I les seues cartes de naturalesa han estat ara les seues cartes de presentació a la societat del S. XXI

s'haja celebrat a través de desenes d'actes arreu dels Països Catalans. La consideració popular —i també nacional— del poeta, per tant, s'ha desplegat en aquesta iniciativa, alhora que la divulgació de la seua cara més lluitadora i activa s'ha difós en l'assaig biogràfic *Vicent Andrés Estellés. La veu d'un poble*, escrit per Pau Alabajos; la conferència «Vicent Andrés Estellés, o la passió per la vida i l'escriptura», a càrrec d'Enric Bou; l'exposició «La rebel·lió de l'alegria», comissariada per Àngels Gregori, o la publicació dels darrers volums del cant general *Mural del País Valencià*, a càrrec de l'Editorial 3i4.

En el cas dels dos poetes, les efemèrides han servit per fixar-ne l'obra, o acabar-la de fixar, i posar-la a disposició del públic lector. Tant Vicent Andrés Estellés com Joan Salvat-Papasseit es trobaven en una situació de certa precarietat editorial que en els darrers anys s'està corregint. Les celebracions han facilitat l'elaboració d'una edició definitiva que agrupa de manera crítica tota la seua producció poètica a partir de criteris filològics i recupera peces desaparegudes que

ajuden a conformar una imatge més completa de les respectives obres. I encara que es tracta de produccions de característiques diferents, perquè Vicent Andrés Estellés suma més de deu volums d'obra completa i en la nòmina de Salvat es comptabilitzen només sis poemaris, totes dues figures necessitaven accions de divulgació. D'una banda, trobem les antologies estellesianes com ara *Una tendresa oculta*, a cura de Jaume Pérez Montaner; *Oli calent en el gresol de la vida*, de Josep Ballester o *La clau que obri tots els panys*, prologada per Josep Murgades. I, d'altra banda, tenim el còmic *Salvat-Papasseit: L'esplendor davant l'abisme*, a cura d'Agustín Comotto, que combina el relat

Mural col·laboratiu sobre un vers de Vicent Andrés Estellés pintat en el marc de l'Homenatge Popular a Vicent Andrés Estellés a Castalla (l'Alcoià) el juny de 2024.

biogràfic, la il·lustració d'obra i la narració del context d'inicis del segle XX; l'obra *Cada ferida la sang d'un poema*, a cura de Ferran Gadea, la qual exposa la biografia de l'autor, en comenta l'obra i n'estudia la recepció; i l'obra infantil *Joan Salvat-Papasseit. Petits poemes*, a cura de Pep Molist.

A totes aquestes accions s'ha de sumar les desenes d'actes que les entitats culturals d'un gran nombre de comarques han desplegat en l'àmbit local. Aquests actes tenen una importància central en la celebració dels autors perquè els relliguen de forma inequívoca al territori. A casa nostra les entitats locals i comar-

cals han mantingut viu el record i la popularitat de molts autors i moltes autores. Posem per cas Altea i Carmelina Sánchez-Cutillas, que fan de la Marina Baixa un epicentre de la literatura popular; Folgueroles i Jacint Verdaguer, Santanyí i Blai Bonet, o Castalla i Enric Valor. I és que els «anys» Andrés Estellés i Salvat-Papasseit també es despleguen en aquesta direcció. Les entitats locals, com Bassot a Burjassot, han estat la punta de llança de la reivindicació de la memòria i el futur estellesians, com també el Sopar Estellés que se celebra arreu de les comarques. A més, el Patronat d'Estudis Osonencs, amb altres entitats de la comarca, ha celebrat Salvat a Osona i l'Institut d'Estudis Ilerdencs, en el cicle «La Veu Trencada d'un Poble», ha homenajat els dos poetes. Les publicacions dels centres d'estudis s'hi han sumat amb ganes; així, *L'Aiguadolç. Revista de Literatura* de l'Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta aviat publicarà un dossier monogràfic sobre Salvat-Papasseit i Andrés Estellés, al qual se sumará aquest *Plec* que ara teniu entre les mans.

CORREGIR I AUGMENTAR LA CULTURA

En efecte, les respectives efemèrides estan servint per construir, o reconstruir, la imatge dels autors celebrats i popularitzar-los, en la mesura del possible, en sectors diversos de la societat, com el món acadèmic, l'escolar o el públic en general. I encara que és sabut que a hores d'ara la literatura no gaudeix d'un èxit social com altres manifestacions culturals, la celebració dels centenaris dels autors que conformen la base d'una cultura són exercicis de revitalització necessaris per a comunitats com la nostra. Recuperar el llegat d'escriptores i escriptors en català és una ocasió que no devem desaproveitar, ja que les celebracions són el moment per dotar-los de vida novament i evitar que es momifiquen en el panteó dels il·lustres escriptors. Amb tot plegat, si alguna utilitat han de tenir les commemoracions dels centenaris i la celebració de la vida d'aquests dos autors és mantenir tibant el fil que connecta el present literari amb el passat, per integrar-lo, revisar-lo i expandir-lo perquè, si la cultura és alguna cosa, eixa és corregir i augmentar les bases d'una societat. ■

Referències

Vicent ANDRÉS ESTELLÉS, «A Sant Vicent Ferrer (Epístola amb segell d'urgència)», en *La nit*, recollit dins *Obra Completa Revisada I*, edició a cura de Ferran Carbó. València: Editorial 3i4, 2014, p. 205-208.
Joan FUSTER, «Nota –provisional i improvisada– sobre la poesia de Vicent Andrés Estellés», en Vicent ANDRÉS ESTELLÉS, *Recomane tenebres. Obra Completa I*. València: Editorial 3i4, 1972, p. 17-36.
Joan FUSTER, «Introducció a la poesia de Joan Salvat-Papasseit»,

en Joan SALVAT-PAPASSEIT, *Joan Salvat-Papasseit. Poeta amb majúscula. Obra Poètica Completa*, edició a cura de Jordi Martí Font. Tarragona-Marçà i Barcelona: Lo Diable Gros i Godall Edicions, 2024, p. 9-48.

Joan SALVAT-PAPASSEIT, «Concepte de poeta». Extret de <https://www.escriptors.cat/autors/salvatpapasseitj/concepte-de-poeta>

(efemèrides literàries)

ANNA PERERA ROURA. Universitat de Girona

«AL LLAVI UNA FLOR I L'ESPASA FERMA». LA SUBVERSIÓ POÈTICA DE JOAN SALVAT-PAPASSEIT

El context històric en què Joan Salvat-Papasseit va viure i escriure està marcat per la consolidació dels preceptes del Noucentisme, tant en l'aspecte polític com en l'estètic i creatiu. En aquest sentit, la figura de Salvat-Papasseit representa una clara alternativa al corrent predominant: d'origen humil, no va tenir una formació reglada i les seves lectures no van ser ordenades ni clàssiques (canòniques segons els paràmetres noucentistes). Així mateix, la seva ideologia, que va derivar en el catalanisme separatista, també havia transitat pel socialisme i les tendències anarquistes. Es tracta d'una evolució que, en cap cas, no encaixava amb el catalanisme burgès i d'ordre que defensava la Lliga. Tot i això, el cert és que Salvat-Papasseit va establir amistat amb escriptors i intel·lectuals com Eugeni d'Ors o Josep M. López-Picó, entre altres. És a dir, que les seves particularitats no li van impedir relacionar-se amb alguns dels personatges clau del moviment noucentista. Aquest fet demostra que el carisma i la bonhomia de Salvat-Papasseit devien ser més grans que les distàncies que els separaven, que no eren només ideològiques.

En l'àmbit estètic, la poesia de Salvat-Papasseit s'inscriu de ple en el marc de les avantguardes. El seu primer llibre de versos, *Poemes en ondes hertzianes* (1919), és clarament avantguardista; i el segon llibre, malgrat la dualitat del títol, *L'irradiador del Port i les gavines* (1921), porta un subtítol que és ben revelador: *Poemes d'avantguarda*. Entre el primer i el segon llibre, Salvat-Papasseit també va publicar *Contra els poetes amb minúscula. Primer manifest català futurista* (1920), que va signar com a «Poetavantguardistacatalà». Així, doncs, la seva adscripció al moviment avantguardista queda del tot explicitada en les obres que van aparèixer en vida de l'autor, de les quals va controlar el procés d'edició, i fins i tot en el llibre pòstum *Óssa menor* (1925), que va incloure el subtítol *Fi dels poemes d'avantguarda*. Per tant, el conjunt de l'obra poètica de l'autor està vinculat a l'estètica avantguardista.

Les tensions entre Noucentisme i avantguardisme, especialment si les circumscriuim en l'àmbit de la literatura catalana, es van produir en un context molt particular. Si bé a finals del segle XIX el Modernisme tenia per objectiu renovar el panorama cultural, artístic i literari, partia d'alguns paràmetres propers al Romanticisme. Per contra, uns anys més

Retrat de Joan Salvat-Papasseit. Autor: Rafael Barradas (1918).

tard, el Noucentisme pretenia recuperar les arrels clàssiques i mediterrànies de la cultura catalana, per ordenar-la; però, al seu torn, l'avantguardisme mirava endavant, volia avançar cap al futur, cap a la modernitat més immediata. Tanmateix, en el nostre entorn, la neutralitat de l'estat espanyol durant la Gran Guerra va esmorteir el canvi de paradigma cultural i artístic que el conflicte bèl·lic va comportar arreu d'Europa. Segurament per aquest motiu, les Avantguardes —o almenys l'avantguardisme literari— dels anys deu i vint no es van desenvolupar en llengua catalana amb la mateixa intensitat que en altres indrets d'Europa. A més, el fet que els postulats romàntics arribessin a casa nostra amb un cert retard, i que ben aviat el Noucentisme imposés el seu corrent cap a altres direccions, també explicaria que les Avantguardes en el context català presentin certes connexions amb el Modernisme, com comentarem més endavant.

Podria semblar que aquesta síntesi, esquemàtica per força, queda lluny de l'òrbita de Salvat-Papasseit, però tenir present aquest rerefons és útil per entendre el grau de modernitat i innovació que va suposar la seva poesia, especialment en el moment en què la va escriure i publicar. L'obra poètica de Salvat-Papasseit és dels pocs exemples, potser l'únic gran exemple, d'avantguardisme literari en llengua catalana. Això sol ja el fa, *per se*, un personatge singular. Si hi sumem, a més a més, que provenia de la classe obrera i que tenia un perfil radicalment d'esquerres, entendrem fins a quin punt podia resultar difícil que les seves idees encaixessin entre la intel·lectualitat de la Barcelona noucentista de l'època.

CANTAR LA LLUITA

La producció periodística de Salvat-Papasseit, tant en català com en castellà, té un clar component de reivindicació social. La seva poesia, però, també inclou mostres d'aquest esperit de revolta. Per exemple, al primer volum poètic, *Poemes en ondes hertzianes*, hi ha algunes composicions que manifesten la voluntat de canvi social, com «Columna vertebral: sageta de foc» o «Plànol», entre altres. Així mateix, al següent llibre, *L'irradiador del Port i les gavines*, Salvat-Papasseit tampoc no desatén els conflictes socials; en serien exemples «Canto la lluita» o «Marxa nupcial». Aquests poemes, i d'altres, presenten una forma clarament avantguardista: hi trobem jocs tipogràfics, paraules en llibertat, versos trencats, etc. Per tant, per a Salvat-Papasseit, l'avantguardisme no és només un moviment útil per a la innovació i la modernització poètiques en un sentit formal, sinó que també incorpora un component de rebuig envers l'ordre establert, que l'autor considera injust perquè només beneficia els mateixos de sempre, mai el poble. En els manifestos, Salvat-Papasseit lliga les seves concepcions sobre la literatura i la poesia amb la voluntat de lluita: «Només són Poetes aquells qui canten en la lluita i blasmen en llurs cançons», diu a «Sóc jo que parlo als joves». I a «Concepte de poeta» desenvolupa una mica més aquesta idea: «Per a ésser Poeta caldrà primerament el desig de lluitar. *Quelcom més que no això*: la vocació mateixa. [...] Dir Poeta vol dir exultament, sentir goig en copsar el bé de la blasfèmia. El mal no ha existit mai. Almenys els homes lliures, que són els homes forts, no l'han pogut conèixer. Però existeix la nosa, que és la massa ignorant de la civilitat. Aquesta massa enorme, tota la humanitat esporuguida i tonta, qui viu perquè ha establert com norma social la hipocresia, és ço que el Poeta blasma. [...] El Poeta es mou sol entre les multituds i és una meravella en la seva època per tal que és sincer».

Salvat-Papasseit va anar afinant aquestes consideracions, que va sintetitzar en la darrera frase de «Contra els poetes amb minúscula»: «sigueu Poetes, Poetes amb majúscula: altius, valents, heroics i sobretot sincers». Aquest és el seu programa: vol canviar el món, millorar-lo, a través de la poesia, i la

paraula és la seva arma. Per aquest motiu el poeta és un heroi, o com a mínim han de ser-ho els Poetes amb majúscula. Aquestes concepcions de Salvat-Papasseit es poden vincular fàcilment a les teories poètiques de Joan Maragall i també a la noció del poeta entès com a cavaller-heroi de Didac Ruiz. Com se sap, tots dos autors van influir en Salvat-Papasseit. Per això, sumat a la seva reivindicació avantguardista, també cal considerar el romanticisme de les idees del poeta barceloní. La particular comunió d'aquestes dues tendències fa que el discurs de Salvat-Papasseit sigui trencador, perquè apel·la a la tradició romàntica i simbolista, «el valor de la qual, la seua cotització a la baixa, just en el moment en què és reivindicada per Salvat, li atorga la seua dimensió rupturista» (Gavaldà, p. 125), fet que encaixa igualment amb l'esperit innovador que proposaven les Avantguardes.

La «Divisa» que obre *La gesta dels estels* (1922) acaba amb els versos que encapçalen el títol d'aquest article: «Al llavi una flor / i l'espasa ferma». Aquest poema és interessant perquè exposa una assimilació, molt fructífera en el conjunt de la poesia de Salvat-Papasseit, entre «la guerra i l'amar: / la sal de la terra». La guerra que exalta Salvat-Papasseit no és bèl·lica, sinó metafòrica. El cavaller-heroi que protagonitza diversos poemes de l'autor és un soldat d'avantguarda: la seva batalla és contra els déus, contra el poder establert. Tal com diu el poema «Canto la lluita», «l'arraulit bestiar / tem el fuet del meu cant», perquè la seva arma, «l'espasa ferma», és la paraula poètica, a través de la qual pot combatre la injustícia social.

EL JOC D'AMAR

Un altre dels trets més transgressors de la poesia de Salvat-Papasseit és l'erotisme. El tractament que el poeta va oferir del desig carnal i les relacions sensuais «és la cosa més oposada possible no solament a la visió noucentista de la dona, sinó àdhuc a les maneres, a l'educació noucentista» (Miralles, p. 59). Molts estudiosos han apuntat la relació del poema «Encara el tram» de Salvat-Papasseit, inclòs a *L'irradiador del Port i les gavines*, amb «La bella dama del tramvia» de Josep Carner, que forma part d'*Auques i ventalls* (1914). Tots dos expressen la bellesa d'una noia situada dins un tramvia, però les circumstàncies en què es produeix l'anècdota i la perspectiva des de la qual es presenta són ben diferents. El poema de Salvat-Papasseit se situa a l'interior del vagó i es focalitza en accions concretes de la dona; en canvi, el de Carner s'anuncia des de la vorera que hi ha prop de la parada i recomana contemplar la noia des de lluny, sense pujar al tramvia: «Anem a peu, poetes, car la beutat defall / en el to-pant on hom enfila». El moviment i el dinamisme del poema de Salvat-Papasseit es contraposen a l'estatisme del de Carner. En general, però, les diferències entre Salvat-Papasseit i la major part de la poesia que s'escribia els anys deu i vint no són només discursives. El protagonisme de l'erotisme en

(efemèrides literàries)

la poesia de Salvat-Papasseit és indiscutible, i moltes vegades es materialitza amb unes formes clarament avantguardistes. Així, tant en l'àmbit temàtic com en el formal, l'avantguardisme va permetre a Salvat-Papasseit marcar diferències amb el corrent noucentista.

Tal com ja va posar de manifest Joan Fuster, l'esclat eròtic de l'obra de Salvat-Papasseit va ser una novetat important en re-

presentat impudicament, sense eufemismes. En aquest sentit, destaquen les descripcions detallades, exaltades i exuberants, del cos de la dona que és motiu de desig. La seva expressió, a més, inclou sovint un component sensorial que remet a factors sensitius com l'olfacte, el tacte i, sobretot, la vista, fet que sosté la preponderància colorista i plàstica de bona part dels símbols que el poeta va utilitzar. Aquest tractament de l'eroticisme—directe, vital, sense connotacions negatives— contrasta amb el que oferien bona part dels poetes consagrats coetanis de Salvat-Papasseit. Per tant, això també l'allunya de l'estètica predominant i és un dels motius que explica l'originalitat de la seva obra.

PER CONCLoure

Alguns dels atributs que acompanyen la representació del cavaller-heroi que blasma contra la societat i la moral establerta també adquireixen un pes important en la construcció del teixit simbòlic de la poesia amorosa de Salvat-Papasseit. Ens referim al foc i l'espai portuari. Així, la fogositat de la paraula poètica serveix tant per criticar allò que no funciona de l'organització social com per cantar l'ardor de la passió eròtica. De la mateixa manera, el port pot ser el lloc d'escenes i evocacions amoroses però també de reivindicacions socials. El famós vers «Vosaltres no sabeu què és guardar fusta al moll», del poema «Nocturn per a acordió», d'*Óssa menor*, es dirigeix a un «vosaltres» que són tots aquells que, a diferència de Salvat-Papasseit i de la resta d'obers, no saben què és treballar de valent.

Tant en un aspecte, el del compromís cívic i social, com en l'altre, el de la sensualitat i el vitalisme amorós, la poesia de Salvat-Papasseit proposa un desafiament a la moral social que imperava a l'època. I aquesta voluntat de rebel·lió troba una formalització molt escaient en els preceptes de les avantguardes, que aposten per la ruptura i la renovació. Per tant, la transgressió de Salvat-Papasseit no és només ideològica, sinó també formal i estètica, perquè la seva obra incorpora elements, temàtiques i plantejaments que eren molt atrevits i gens habituals en la poesia dels anys deu i vint.

Quan Joan Salvat-Papasseit va morir, el 7 d'agost de 1924, diversos crítics van recordar el poeta en alguns articles, però la seva presència en el panorama literari català va anar davallant progressivament. El 1934, en complir-se deu anys de la mort de Salvat-Papasseit, Joan Teixidor va publicar un extens i detallat article en què comentava la vida i obra del seu admirat amic i va reivindicar la necessitat de tornar a posar la seva obra a l'abast dels lectors, argumentant que els llibres eren introbables. Això no va passar. Aquells anys Barcelona vivia un moment d'efervescència editorial, però ningú no es va decidir a recuperar l'obra de Salvat-Papasseit, malgrat que abans de morir podia semblar que comptava amb l'amistat de molts personatges amb possibilitats de tirar endavant aquest projecte.

Portada del número 9 de la revista *Un enemic del Poble*, impulsada per Salvat-Papasseit, en què va aparèixer per primera vegada el poema «Columna vertebral: sageta de foc»

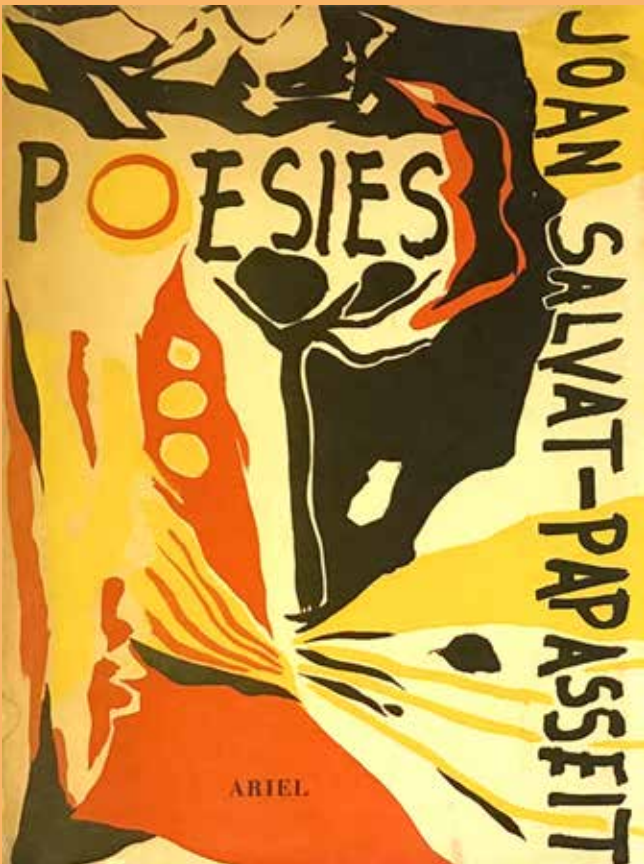

lació amb la poesia del moment: «No hi estava gens acostumada, la literatura catalana. L'amor, sobretot en la nostra poesia, havia estat només floreta innòcua, festeig de casa bona, fidelitat matrimonial o exquisidesa psicològica. O bé, de l'altre cantó, era l'esplai brut, gras, subaristofànesc. La poesia amorosa de Salvat-Papasseit venia a introduir-hi l'eroticisme, en la millor accepció de la paraula» (Fuster, p. 75).

L'eroticisme de la poesia de Salvat-Papasseit és un cant al plaer dels sentits, al goig corporal, a la joia provocada pel contacte i la passió carnal. En diversos poemes l'autor exposa una teoria d'amor, un art d'estimar basat en l'impuls eròtic que és

Per si aquestes circumstàncies no fossin prou, amb l'esclat de la Guerra Civil espanyola i les nefastes conseqüències de la dictadura franquista per a la llengua, la literatura i la cultura catalanes, la figura de Salvat-Papasseit es va anar des-

Coberta de la primera edició de *Poesies* (1962), publicada per Ariel, amb una introducció de Joan Fuster i il·lustracions de Josep Guinovart.

dibuixant i no es va recuperar fins a la dècada dels seixanta. Aleshores, la seva poesia va ser aplaudida tant per l'esperit combatiu com pel tractament de la realitat quotidiana. A més, els músics de la Nova Cançó es van interessar per l'obra de Salvat-Papasseit i molts dels seus poemes van ser musicats i profusament difosos entre el gran públic.

Des de llavors, l'obra de Salvat-Papasseit s'ha anat consolidant com una de les més singulars del primer terç del segle xx, especialment pel seu atreviment. La seva poesia és innovadora des del punt de vista tipogràfic i visual, malgrat que també incorpora recursos i motius que se sustenten en la tradició literària, de vegades culta i de vegades popular. Tot i això, la poesia de Salvat-Papasseit aconsegueix un radical aspecte de novetat si ens fixem en el tractament de temes tan controvertits com la lluita de classes i els conflictes socials o les qüestions eròtiques. El plantejament de Salvat-Papasseit és vitalista, apassionat, disruptiu; exposa les idees pròpies de manera clara i contundent. A més, és un dels poetes que ha sabut expressar amb més detall totes les facetes de l'amor i del desig, sense oblidar un dels elements més importants d'aquesta experiència: el cos. Aquests trets representen una ruptura en relació amb la poesia del moment, certament, però són també uns valors de plena vigència, que fan de Joan Salvat-Papasseit un poeta universal. ■

Bibliografia

Joan FUSTER, «Introducció a la poesia de Joan Salvat-Papasseit», en Joan SALVAT-PAPASSEIT, *Poesies*. Barcelona: Ariel, 1962, p. 37-84.
 Gabriella GAVAGNIN, «Mites i objectes futuristes en la poesia de Salvat-Papasseit: apunts de lectura comparada», *Estudis romànics*, núm. 29 (2007), p. 193-211.
 Josep GAVALDÀ ROCA, «Un futurisme romàntic: les metallengües de l'avantguarda catalana», *Caplletra*, núm. 5 (1998), p. 123-128.
 Carles MIRALLES, «Per a una lectura de Salvat-Papasseit», *Reduccions*, núm. 17 (1982), p. 45-72.
 Joan SALVAT-PAPASSEIT, «Sóc jo que parlo als joves», *Un enemic del Poble*, núm. 15 (gener 1919).

Joan SALVAT-PAPASSEIT, «Concepte de poeta», *Mar Vella*, núm. 4 (desembre 1919).

Joan SALVAT-PAPASSEIT, *Mots-propis i altres proses*. Barcelona: Edicions 62, 1975.

Joan SALVAT-PAPASSEIT, *Poesia completa*. Barcelona: Edicions 62, 2024.

Nota

Aquest article s'inscriu en el marc del grup SGR «Llengua i literatura catalanes: història, memòria i identitat» de la Universitat de Girona (ref. 2021SGR1147).

(patrimoni)

ALEXANDRE BATALLER CATALÀ. Universitat de València

RUTES LITERÀRIES I ESTELLÉS, NO CAL DIR MÉS

El traspàs de Vicent Andrés Estellés el 27 de març de 1993 va coincidir amb una època de canvis incipients en l'ensenyament literari, que introduïa experiències de vivenciació de les obres literàries, amb accés als espais que hi tenen relació. L'obra poètica d'Estellés, amb una forta presència de topònims i espais, fins a arribar al monumental *Mural del País Valencià*, era idònia en aquesta empresa de cercar l'emoció dels lectors en els llocs descrits.¹ Eixir fora de l'aula i visitar els llocs de la vida i l'obra d'Estellés, a València o a Burjassot, prenia una especial rellevància, sobretot en l'àmbit educatiu. Les rutes literàries, a hores d'ara prou habituals, recorren espais vinculats a l'obra o la vida dels autors i poden tenir finalitats turístiques o educatives. En l'àmbit escolar, ajuden a millorar la competència lectora, augmentar la motivació i establir un vincle emocional amb l'obra i el territori.

RUTES ESTELLESIANES PER A ESTUDIANTS DE SECUNDÀRIA I UNIVERSITARIS

La inclusió del *Llibre de meravelles* de Vicent Andrés Estellés com a lectura obligatòria en l'assignatura optativa de literatura catalana (sota diverses denominacions) tant a COU com a 2n de Batxillerat, en les primeres dècades d'introducció del valencià en l'ensenyament, va permetre que aquesta obra fora llegida en molts instituts de secundària valencians. En el meu cas, he portat a l'aula aquesta lectura cada curs durant els anys que he treballat a secundària. A l'IES Campanar vaig dur a terme rutes literàries dedicades a Estellés des del curs 2000-2001 fins al 2009-2010, sempre amb una fascinació permanent.²

Després de llegir el *Llibre de meravelles*, fèiem la «ruta estellesiana» pels carrers de València i Burjassot, tot recitant

poemes en llocs literaris descrits al llibre. A Burjassot, partíem des de l'estació de metro, amb la participació de Carmi-na Andrés, filla del poeta, i amb la col·laboració de l'associació El Bassot. Dinàvem un arròs al forn cuit en un forn local i tancàvem la visita al cementeri.

A partir del curs 2012, a la Universitat de València vam iniciar rutes amb futurs mestres dels graus de magisteri o del màster de secundària, dins el projecte d'innovació «Geografies literàries», orientat a fomentar l'estima per la llengua i el territori. Com a mostra, les següents propostes:³

- Passeig literari per València, seguint el poema «Ací» d'Estellés.
- Ruta estellesiana a partir del *Llibre de meravelles*, per València i Burjassot.
- Ruta literària a Xàtiva, inspirada en el llibre *Xàtiva* (1980).
- Ruta de la memòria, al cementeri de Paterna, amb el monument d'Antoni Miró que reproduïx versos d'Estellés, davant les fosses dels vora 2.200 afusellats.

Entre les propostes de rutes estellesianes desenvolupades els darrers anys destaquem les experiències didàctiques a secundària de l'IES Salvador Gadea d'Aldaia el 2011,⁴ a més de propostes universitàries a Xàtiva⁵ o en altres indrets valencians.⁶

RUTES LITERÀRIES ESTELLESIANES PROMOGEDES PER INSTITUCIONS

En els últims anys, diversos organismes i institucions culturals han impulsat la creació i senyalització de rutes literàries, destinades a un públic plural. Esmentem els casos de Burjassot, València, Xàtiva i Tarragona.

La «Ruta Literària Vicent Andrés Estellés» a Burjassot, impulsada per la Fundació Vicent Andrés Estellés el 2007, es va inaugurar el 2012 amb un recorregut per dotze punts, on es van instal·lar panells ceràmics amb poemes i codis QR per accedir a recitacions de Francesc Anyó i Pepa Alòs.⁷ Amb el temps, la ruta s'ha deteriorat, els codis QR ja no funcionen i els panells ceràmics han estat substituïts per uns de vinil. La Fundació es va dissoldre el 2016, però la plataforma Cent d'Estellés i Ca Bassot han continuat organitzant rutes escolars per mantenir viu el llegat del poeta. Entre elles, les liderades pels nets d'Estellés.

Grup de la ruta de València, passant per la porta dels Serrans.

Amb l'impuls de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, des de 2012 s'ha engegat l'itinerari «La València de Vicent Andrés Estellés», dissenyat per Isabel Anyó, neta del poeta.⁸ Aquest recorregut travessa diversos llocs emblemàtics de la ciutat, vinculant-los amb la poesia de l'autor.

Des de 2021, «la Ruta Literària Vicent Andrés Estellés» a València, creada pel Gabinet de Normalització Lingüística de l'Ajuntament, recorre punts clau de la ciutat on el poeta va viure o que van inspirar la seua obra. A cada punt hi ha plaques amb codis QR que permeten escoltar poemes recitats, molts d'ells per Vicent Camps. Aquestes plaques permeten seguir la ruta de manera autònoma, tot oferint una experiència immersiva en l'obra del poeta.

Des del 2019, la Cappepv-València per la Llengua, en col·laboració amb Escola Valenciana, organitza una ruta cultural i literària centrada en l'obra d'Estellés i la seua connexió amb València, amb la participació d'Isabel Anyó.

La «Ruta Literària Vicent Andrés Estellés a Xàtiva», una ciutat essencial al *Mural del País Valencià*, recorre els llocs que van marcar l'estada del poeta el 1980, que va donar lloc al llibre *Xàtiva*. Des del 2011, la ruta s'ha repetit en diverses ocasions fins al 2024, amb la participació d'actors de Bici-cleta Teatre i del músic Pep Gimeno, *Botifarra*.

La «Ruta Literària Vicent Andrés Estellés a Tarragona», dissenyada per Joan Cavallé i inaugurada el 2001 durant la Setmana dels Premis Literaris Ciutat de Tarragona, recorre sis punts emblemàtics de la ciutat romana i medieval poetitzats per Estellés en diversos llibres, des del seu primer poemari *Ciutat a cau d'orella* (1953). Des de la seua creació, la ruta s'ha reeditat en diverses ocasions.

A més d'aquests quatre indrets s'han dut a terme rutes estellesianes en moltes altres poblacions (Peníscola, etc.), un camí obert amb els múltiples indrets que ofereix la biografia i l'obra del poeta.

Ruta literària per Xàtiva.

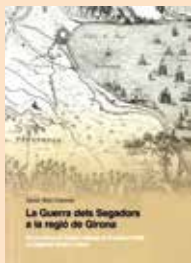
RUTES LITERÀRIES I APLICACIÓ MÒBIL

En el marc del projecte d'investigació RuTIC (<https://www.uv.es/rutic>), hem creat l'app «La Xàtiva que renaix» fent ús de realitat augmentada i geolocalització. Els poemes d'Estellés es reciten en àudio mentre els usuaris fan el recorregut, en una experiència rica en elements visuals i simbòlics. La possibilitat de dissenyar itineraris estellesians, amb diverses formes i modalitats de participació, són obertes. La selecció de llocs i textos depèn dels objectius i dels destinataris. Estellés i rutes literàries, no cal dir més.

Notes

1. Llorenç Soldevila recull 104 textos literaris d'Estellés associats a espais valencians. Vegeu Llorenç SOLDEVILA, *País Valencià*. Barcelona: Pòrtic, 2019.
2. Vegeu Alexandre BATALLER, «Quan l'activitat docent es trasllada fora de l'aula: rutes i viatges lingüístics i literaris», en *CID: II Congrés Internacional de Didàctiques*. Girona: Universitat de Girona, 2010.
3. Vegeu-ne més detalls a Alexandre BATALLER, «Rutes literàries i formació literària per a futurs docents», en *Propostes d'Innovació Educativa, Anejos de @tic*, 3 (2013), p. 16-25.
4. Adolf FENOLLÓS i Joan GREGORI, «“Oh l'amor inserit, quina cosa, en la història”. Un mapa literari sobre el *Llibre de meravelles* de Vicent Andrés Estellés», en *Per vells carrers de poble. Territori, marca, educació i patrimoni*. Vic: Servei de Publicacions UVic, 2014, p. 88-95.
5. Jordi OVIEDO, «Seqüència didàctica “Xàtiva en la literatura, la Xàtiva d'Estellés”», en *Aprenentatges plurilingües i literaris. Nous enfocaments didàctics*. Alacant: Publicacions de la UA, 2016, p. 335-348.
6. Aina MONFERRER, «Les geografies literàries i el *Mural del País Valencià* d'Estellés: dues propostes d'explotació didàctica», *Articles: Revista de didàctica de la llengua i de la literatura*, 61 (2013), p. 88-99.
7. Adrià MARTÍ, «Ruta Estellés de Burjassot: la configuració d'una marca territorial per a la promoció del patrimoni», en *Per vells carrers de poble. Territori, marca, educació i patrimoni*. Vic: Servei de Publicacions UVic, 2014, p. 327-336.
8. Isabel ANYÓ, *Mirada d'un poeta: la València de Vicent Andrés Estellés*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2012.

(ressenyes)

Xavier SOLÀ COLOMER

La Guerra dels Segadors a la regió de Girona.

De la crema de Santa Coloma de Farners (1640) al setge de Girona (1653)

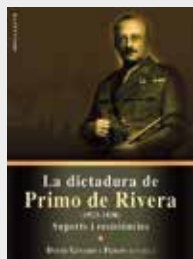
Girona: Diputació de Girona, 2024. 463 p.
Col·lecció Francesc Eiximenis, 18.

Després d'una pausa de quatre anys, la Diputació de Girona ha reprès la publicació de monografies històriques dins de la col·lecció Francesc Eiximenis. El volum 18, fruit d'una beca atorgada el 2019, és obra de l'historiador Xavier Solà, que ressegueix tots els fets que ha pogut documentar relatius als llargs anys de la Guerra de Separació a les comarques gironines, des de la instal·lació el 1640 dels exèrcits del rei Felip IV que havien recuperat Salses i Leucata dels francesos fins a la recuperació a la força de tot el territori català per les tropes hispàniques de Joan Josep d'Àustria el 1653. Tot i l'enorme bibliografia sobre la qüestió, enmig de la qual destaca *1640*, la síntesi d'Antoni Simon publicada el 2019, encara quedaven aspectes per explicar i fons arxivístics per explorar. L'autor ha rellegit, des de l'òptica gironina, documentació ja coneguda, com dietaris personals de testimonis de la guerra, fullets propagandístics i actes de les institucions que decidien la política del Principat: el Consell d'Aragó, la Diputació del General, el Consell de Cent, etc. L'aportació principal del seu magnífic treball, però, són les fonts inèdites que analitza. En primer lloc, l'autor ha acudit a la rica documentació conservada als arxius episcopals gironins, que coneix a la perfecció (vegeu els seus treballs de 2008 i 2010 sobre la implantació de la Reforma catòlica als bisbats de Girona i Osona i al monestir de Santa Maria d'Amer entre els segles XVI i XVIII). Així, ha analitzat a fons el procés judicial que recull les acusacions de sacrilegi dirigides contra els soldats dels terços de Leonardo de Moles i de Juan de Arce per haver cremat l'església de Sant Martí de Riudarenes i, sobretot, el Santíssim Sagrament; també les declaracions dels testimonis que permeten seguir els fets del maig del 1640 a la plana de la Selva talment hi fóssim presents i, finalment, la sentència d'excomunió dictada pel bisbe de Girona Gregorio Parceró. La crema de l'església de Riudarenes, com a revenja de l'assassinat a Santa Coloma de Farners de l'algutzir reial Joan Miquel Montrodon, va anar seguida de la destrucció de la vila de Santa Coloma de Farners per manament del rei Felip IV, el Consell d'Aragó i el virrei. Els pagesos de la contrada, coneixedors de l'excomunió, van encaçar els terços cap a Blanes i l'Empordà —on van cremar l'església de Montiró— fins a fer-los fugir cap al Rosselló i la Cerdanya.

En segon lloc, Xavier Solà ha acudit als arxius notariaus de la ciutat de Girona i d'altres poblacions gironines per conèixer la vida quotidiana després de la revolta del 1640. L'entrada dels segadors a la ciutat de Barcelona aquell juny va acabar amb tots els ressorts del govern de la monarquia hispànica al Principat, de manera que la Diputació del General va passar a gestionar tots els afers. L'amenaça d'una invasió immediata de tropes hispàniques es va acabar el gener del 1641, al peu de Montjuïc, quan les tropes catalanes van derrotar l'exèrcit del marquès de los Vélez. L'ajuda rebuda del rei de França va encetar una llarga etapa de submissió a les autoritats militars franceses que Xavier Solà analitza des dels efectes que provocaven les seves decisions sobre els habitants. Havien sortit del foc per caure a les brases. Les tropes franceses també exigien allotjaments i cada població havia de contribuir amb homes i diners al Batalló o exèrcit català. Hi havia col·laboradors amb els francesos, però molts dels que s'hi oposaven van ser durament reprimits. La indústria de la guerra es va afermar mentre les universitats o governs locals s'endeutaven durant anys per pagar els soldats de lleva, subministrar-los l'equipament necessari i refer les fortificacions. Tot i això, encara es contractaven peces d'orfebreria, retaules i imatges religioses per embellir els temples.

A Girona la guerra va acabar malament: una epidèmia de pesta negra va delmar una població ja debilitada i l'exèrcit francès, en un últim intent de controlar el Principat, va assetjar la ciutat el 1653. És aleshores que la llegenda de les mosques que van foragitar els francesos va ser propagada arreu per la confraria de Sant Narcís, qui sap si per oblidar les penúries provocades per unes guerres que havien assolat bona part d'Europa des del 1618.

ELVIS MALLORQUÍ. Centre d'Estudis Selvatans

David GINARD FÉRON (coord.)
La Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930).
 Suports i resistències

Palma: Documenta Balear, 2024.
 420 p.

La dictadura de Primo de Rivera era un període poc conegut a les illes Balears. Els darrers anys la historiografia balear ha aprofundit en els períodes de la Restauració, la Segona República, la Guerra Civil i la postguerra. Hi havia, però, moltes llacunes a l'hora de conèixer, entendre i interpretar el règim dels anys 1923 i 1930. El volum col·lectiu, dirigit per l'historiador i professor David Ginard, és prou necessari i alhora una garantia de rigor perquè hi participen historiadors prou solvents com Pere Gabriel, Antoni Marimon, Arnau Company, Catalina Martorell o Antoni Vidal, entre altres. Aspectes com els antecedents i orígens del cop d'estat, les polítiques dutes a terme per les institucions i els suports que va rebre Primo de Rivera serveixen per caracteritzar i comparar la dictadura amb altres règims semblants que es donaren a l'Europa d'entre guerres. Tot i la propaganda del règim, que assegurava haver erradicat la xarxa caciquil imperant, en realitat es creà un nou espai polític conservador en el qual les velles i les noves elits se sentiren prou còmodes i coexistiren sense gaires problemes.

Un altre aspecte prou interessant és el de les polítiques d'espanyolització que dugueren a terme les institucions encara que això suposàs la tergiversació de la història i els símbols identitaris que es remunten a la conquesta i repoblació catalana.

El paper de l'oposició a la dictadura té un pes important en aquest llibre. Una oposició com la dels socialistes (els quals optaren per una actitud possibilista i sovint ambigua) o la dels anarquistes i comunistes que s'oposaren frontalment al règim. També s'analitza el paper dels republicans, dels regionalistes, dels estudiants (en especial Antoni M. Sbert, que durant la República posterior fou conseller de la Generalitat), dels intel·lectuals i de professionals de diferents sectors.

La conclusió és que aquella dictadura (malgrat el seu missatge regenerador) tengué poc de paternalista i benèvola i fou un dels punts àlgids de l'intervencionisme de l'exèrcit en la vida política.

MANEL SANTANA MORRO. Historiador

Josep Lluís MARTÍNEZ-GONZÁLEZ (dir.)
Teixint solidaritats al Baix Llobregat. Història, realitat i perspectives cooperatives (1900-2023)

Sant Feliu de Llobregat: Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, 2023. 288 p.

El llibre és fruit de la dotzena Convocatòria de Recerca Col·lectiva del Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat. La fórmula consisteix a fixar un tema, buscar una persona que porti la direcció científica i fer una crida oberta a la participació.

La temàtica escollida en aquesta edició ha estat el cooperativisme. El llibre resultant aplega dotze treballs realitzats per diversos investigadors i investigadores sota la direcció de Josep Lluís Martínez-González, professor d'història econòmica de la UAB.

Els articles inclosos aborden el cooperativisme des de diversos punts de vista. Alguns han posat l'èmfasi en l'aspecte territorial, com Josep Campmany, que fa una aportació sobre el cooperativisme a Gavà, i Josep Padró, amb una altra sobre la cooperativa de la Colònia Güell. En la mateixa línia, hi ha dos estudis referits a àmbits territorials més grans: un de Miguel de la Fuente que treballa la recuperació del cooperativisme després del franquisme al Baix Llobregat; i un de Josep Lluís Martínez-González centrat en el Baix Llobregat i en l'àrea metropolitana, que analitza les oportunitats que ofereix l'economia social i solidària.

Altres treballs posen el focus en aspectes temàtics. Així, el volum inclou dos estudis sobre el cooperativisme agrari: un de Gemma Tribó que s'emmarca en la primera meitat del segle xx i un altre de Josep Lluís Martínez-González referit als temps actuals. Hi trobem també un estudi sobre el cooperativisme de consum del professor Francisco J. Medina-Albaladejo; un treball de Miguel Garau sobre les cooperatives de producció durant la Segona República; un article referit al cooperativisme d'habitatge de Dolors Camats; un altre sobre el cooperativisme en l'educació a càrrec de Dolors Feixas i Joana Llordella; un treball d'Albert Marsà dedicat al cooperativisme al si de les indústries culturals, i un estudi sobre la Comunitat Minera Olesana fet pel seu president, Joan Arévalo. El llibre es tanca amb unes conclusions a càrrec del director de la recerca. El conjunt és una important aportació al coneixement del cooperativisme al Baix Llobregat i a les possibilitats que ofereix.

ESTHER HACHUEL. Centre d'Estudis del Baix Llobregat

(tria de novetats)

Jordi BERTRAN (coord.)
Any Abelló. Centenari del naixement del pintor i col·leccionista molletà

Mollet del Vallès: Centre d'Estudis Molletans, 2024. 189 p., 12 €.

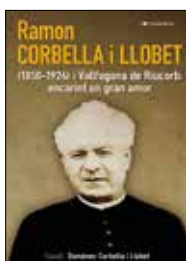
Aquest 2024 el Centre d'Estudis Molletans ha presentat un llibre sobre l'Any Abelló, centenari del naixement del pintor i col·leccionista molletà Joan Abelló i Prat (Mollet del Vallès, 1922 - Barcelona, 2008). En aquest volum es recullen les ponències de les XXIV Jornades del Centre d'Estudis Molletans, que van tenir lloc del 14 al 26 de març de 2023, amb motiu de la celebració del centenari del naixement de Joan Abelló. Conté onze articles sobre diferents aspectes de la seva figura i obra, des dels inicis com a pintor fins a la vessant col·leccionista o l'artista al servei de les entitats, i també se n'analitza la tècnica pictòrica i de conservació, per arribar finalment a la creació del Museu Abelló, la de la Casa del Pintor i la construcció del seu panteó funerari.

Joan CAMÓS
Cultura de Pau. El llegat de Jaume Botey i Vallès

L'Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis de l'Hospitalet, 2024. 155 p., 18 €

El Centre d'Estudis de l'Hospitalet ha publicat el tercer volum editat conjuntament amb l'Associació Llegat Jaume Botey i Vallès, dedicat a reconèixer la personalitat, l'activitat i els escrits, és a dir, el llegat, de l'hospitalenc Jaume Botey. En aquest llibre trobarem diferents articles que desenvolupen el tema de la cultura de pau entesa com un instrument imprescindible per arribar a un altre món possible. Per a això cal conèixer, treballar, desenvolupar, implicar-se i lluitar per fer possible la cultura de pau. Així, l'obra vol ser una eina per comprendre i empoderar-se de la cultura de pau i entendre que es requereix implicació individual i col·lectiva, especialment en el moment actual.

Domènec CORBELLA i LLOBET (coord.)
Ramon Corbella i Llobet (1850-1924) i Vallfogona de Riucorb: encarint un gran amor

Valls; Santa Coloma de Queralt: Cossetània Edicions; Ass. Cultural Baixa Segarra, 2024. 381 p., 20 €.

Aquest llibre presenta una miscel·lània sobre la vida i l'obra del canonge Ramon Corbella i Llobet (1850-1924) en el centenari de la seva mort, ocorreguda a Vic el 18 de desembre de 1924. Nascut a Vallfogona de Riucorb, amb quinze anys ingressà al Seminari de Vic i a partir d'aquest moment tingué una intensa i llarga trajectòria. En aquestes pàgines diferents autors aporten articles que desgranen aspectes molt diversos de la vida de l'il·lustre vallfogoní, a través de la faceta humanista, militar, de l'exili, religiosa, historiadora, poètica, divulgadora, promotora i altruista. Pel que fa a Vallfogona de Riucorb, l'obra de Ramon Corbella pren un valor important gràcies als treballs dedicats a la història del poble i a la vida i l'obra de Francesc Vicent Garcia, el Rector de Vallfogona.

Jordi DURAN i SUÀREZ
Carrilaires sota sospita. Conflicte social, repressió i depuració ferroviària a Móra la Nova

Móra la Nova: Museu del Ferrocarril a Móra la Nova; Ass. per a la Preservació del Patrimoni Ferroviari i Industrial, 2024. 206 p., 20 €.

Jordi Duran i Suàrez presenta un treball de recerca històrica sobre el naixement i l'evolució del sindicalisme ferroviari a Móra la Nova. En aquest llibre s'ha analitzat la conflictivitat laboral en el sector del carril fins al final de la Guerra Civil i els processos de repressió i de depuració franquista aplicats contra els ferroviaris de l'estació i el dipòsit de locomotores de Móra la Nova. Es tracta d'un dels estudis locals més aprofundits que s'han publicat fins ara a Catalunya i Espanya sobre depuració ferroviària franquista. La recerca ha permès redactar més d'un centenar de perfils biogràfics sobre la trajectòria social, laboral i política d'empleats de l'estació i del dipòsit de locomotores de la vila que van ser depurats i, en molts casos, sancionats i represaliats pel règim

DD.AA.
Moments delicats en la sobirania d'Andorra. Homenatge a Antoni Fiter i Rossell

Andorra la Vella: Societat Andorrana de Ciències, 2023. 371 p., 32 €.

El llibre s'estructura en tres apartats, el primer dels quals conté vuit articles que tracten diversos moments de perill per a Andorra entre el segle XIV i el XX, i també inclou l'esborrany per a l'acord duaner entre Andorra i la Comunitat Econòmica Europea. En el segon apartat s'inclouen catorze articles sobre l'obra del bisbe Simeó de Guinda i Apeztegui, que va ser copríncep entre 1714 i 1737, i un homenatge a Antoni Fiter i Rossell, que va concretar per primera vegada el relat de l'andorranitat. Finalment, també hi ha una secció miscel·lània amb sis articles sobre l'Andorra vascònica, la construcció de la catedral d'Urgell, les esglésies i les campanes d'Encamp, la filatèlia, la defensa jurídica de la protecció animal i l'autoblanqueig

Materials del Baix Llobregat, núm. 26

Sant Feliu de Llobregat: Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, 2023. 107 p., 12 €.

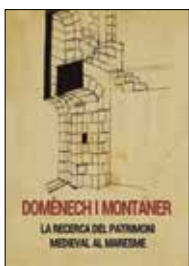
El número vint-i-sis de la revista *Materials del Baix Llobregat* posa el focus en les energies renovables com a factor clau i decisiu per lluitar contra el canvi climàtic i evitar la degradació gradual del nostre planeta. Aquest volum inclou un dossier monogràfic sobre les fonts d'energia de transició energètica com a única opció de canvi en les maneres de produir, distribuir, gestionar i consumir l'energia. A més, també hi ha un apartat amb diversos articles sobre la comarca del Baix Llobregat, amb temes com el fons documental de Falange a Viladecans, la donació del fons de l'Arxiu de la Fundació Utopia a l'Arxiu Comarcal del Baix Llobregat, o el paper del transport públic en la sostenibilitat del nostre entorn i la nostra salut.

Raúl RODRÍGUEZ FERRÁNDIZ Desinformació i poder. Alquímies de la persuasió

València: Institució Alfons el Magnànim, 2024. 228 p., 17 €.

Aquest llibre gira entorn de la relació entre desinformació i poder, ja que el poder té a veure amb la mentida i amb com el gestionen agents de desinformació. En aquest volum s'analitza com el valor de la informació passa a cotitzar-se en un mercat que es privatitza, viralitza i monetitza, sense gaire relació amb els fets. Per aquest motiu s'hi recullen diferents casos de desinformació i propaganda computacional, les *fake news* satíriques, les estratègies de Wikileaks i Facebook, les conspiranoies que es van consolidar en la pandèmia, la vanitat digital pels *likes*, els trols impostors i la metxa que incendia les xarxes amb elements racistes i sexistes per mitjà d'identitats falses.

Carles SÀIZ I XIQUÉS Domènech i Montaner. La recerca del patrimoni medieval al Maresme

Canet de Mar: Centre d'Estudis Lluís Domènech i Montaner, 2023. 166 p., 25 €.

El tema d'aquest volum és l'aportació de l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner (1849-1923) a l'estudi de l'art romànic del Maresme amb apunts, dibuixos i fotografies. L'arquitecte modernista aprofitava les estades d'estiueig i lleure a Canet de Mar per anar fent excursions a diferents pobles de la costa de Llevant, on visitava i documentava el patrimoni medieval. Fruit d'aquestes sortides, el seu arxiu conserva diferents fitxes de referències bibliogràfiques, textos i notes breus, fotografies de monuments i alguns aixecaments planimètrics. En el marc de la commemoració del centenari de la mort de l'arquitecte, el Centre d'Estudis Lluís Domènech i Montaner ha volgut donar valor a tota aquesta documentació maresmenca.

Joan TIMONER I PETRUS La nacionalitat dels menorquins

Maó: Institut Menorquí d'Estudis, 2024. 171 p., 16 €.

La publicació aplega una seixantena d'articles escrits per Joan Timoner i Petrus, amb edició i pròleg a càrrec de Joel Bagur. Quasi tots els textos, publicats entre 1930 i 1932 utilitzant el pseudònim de *Menorquit*, pertanyen a *La Voz de Menorca* i dos a *La Publicitat*. Alguns articles s'inscriuen en el debat lingüístic de l'any 1930 analitzant i explicant quin registre lingüístic caldria adoptar a Menorca. La resta se centren a explicar, analitzar i argumentar al voltant del futur estatut autònom que Menorca podria tenir en el marc de la futura, i més tard nova, Segona República espanyola, i també es tracta la seva vinculació amb l'Estatut de Catalunya.

DD.AA. XII Trobada de la Pedra Seca i l'Arquitectura Tradicional

Girona; Cadaqués: Norfeu; Ajuntament de Cadaqués, 2024. 285 p., 22 €.

Actes de la XII Trobada de Pedra Seca i Arquitectura Tradicional, celebrada entre el 19 i el 22 d'octubre de 2023 a Cadaqués. En el volum es recullen diferents articles sobre catalogació i conservació, llengua i paisatge al voltant de la pedra seca. També es presenten diferents experiències artístiques i de valorització, d'educació formal i no formal al voltant de la pedra seca i l'arquitectura tradicional, tot reflexionant sobre projectes, tècniques, paisatge i sostenibilitat. La trobada difon les darreres recerques i reflexions amb especial interès per la zona de Cadaqués i el cap de Creus, però també amb moltes aportacions de la resta de Catalunya i dels territoris de parla catalana.

JOSEP SANTESMASES I OLLÉ. Codirector de Plecs d'Història Local**LES TROBADES TERRITORIALS DELS CENTRES D'ESTUDIS**

Fa de bon constatar que al llarg dels anys d'existència de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i l'Institut Ramon Muntaner, s'han anat estructurant i consolidant diverses trobades territorials de centres d'estudis. Així, d'entrada ens trobarem amb una multitud de models en funció de l'espai territorial i la diversitat de les entitats que engloba cadascuna. Posem exemples: la degana de totes, la dels Centres d'Estudis Locals i Comarcals de les Terres de Girona, que el setembre passat va celebrar la 29a edició a Figueres, és d'abast provincial, perquè inicialment i durant molts anys l'encarregat d'organitzar-la fou l'extingit Patronat Eiximenis de la Diputació de Girona. Així mateix a les Terres de Ponent les trobades que de bon començament van tenir lloc amb el suport de l'Institut d'Estudis Ilerdencs han acabat denominant-se Trobada de Centres d'Estudis de Lleida, la Franja, Alt Pirineu, Aran i Andorra. Una altra de molt singular en aquest sentit és la Trobada de Centres d'Estudis i Entitats de l'Antiga Diòcesi de Tortosa, que a finals de novembre celebrarà la 21a edició. Ho és també pel territori convocat: les Terres de l'Ebre del Principat, les comarques del Maestrat i els Ports del País Valencià i el Matarranya de la Franja. La resta de comarques tarraconines es fan presents en la Trobada del Camp de Tarragona, de la Conca de Barberà i el Priorat, que ha arribat a la 12a edició. Al Penedès es convoquen els centres i entitats de recerca de la comarca natural: l'Alt i el Baix Penedès i el Garraf, més territoris històricament vinculats.

XVII Trobada de centres d'estudis de Lleida, la Franja, Alt Pirineu, Aran i Andorra. Les Borges Blanques, 14 de setembre de 2024

Altres trobades se ceneixen a la comarca administrativa, com ara el Baix Llobregat, el Maresme o la Selva, per posar algun exemple, obertes no només a centres d'estudis sinó també a altres associacions culturals i investigadors que d'una manera o altra estan vinculats amb la recerca. Més enllà de la denominació, podríem establir paral·lelismes entre les trobades i algunes de les jornades que es programen. A les Terres de Ponent, per posar exemples, diversos centres comarcals (Garrigues, Alt Urgell, Pla d'Urgell, Segrià) organitzen les respectives jornades, anuals o biennals, obertes a centres, entitats i persones,

on es presenten treballs de recerca que nodriran les seves revistes. Un exemple de jornada d'abast pirinenc són les Trobades Culturals Pirinenques, amb 21 convocatòries a l'esquena, convocades per la Societat Andorrana de les Ciències i altres centres d'estudis pirinencs, obertes a la participació en forma de comunicacions o assistència. A Barcelona i amb caràcter biennal, l'Arxiu Municipal organitza les Jornades de Recerca Històrica dels Barris de Barcelona amb la participació dels centres d'estudis i la col·laboració de la CCEPC i l'IRMU.

Podríem posar més exemples, però el més interessant és constatar la diversitat organitzativa de les trobades i jornades, que es convoquen en funció de les relacions, demografies, interessos i personalitats de cada territori. L'èxit de la continuïtat respon al fet de respectar aquestes premisses i ser capaços de fer adaptacions en funció de les necessitats i interessos de cada moment.

Directors: Ramon Arnabat (URV), Josep Santesmases (CCEPC), Coordinació d'aquest número: Irene Mira-Navarro; Andreu Ginés Sánchez; Producció: L'Avenç; Disseny original: Can Seixanta; Tria de novetats: Hèctor Isidro (IRMU); Dipòsit Legal: B. 47.520-76; ISSN 2339-6997

Consell de redacció: Victòria Almuni (C.E. Seniençs), Joan Busqueta (UdL), Bernat Campins (Institut d'Estudis Baleàrics), David Cao (P. Estudis Osonencs), Meritxell Ferré (Centre de Lectura de Reus), Narcís Figueras (UOC), Enric Garcia Domingo (M. Marítim Barcelona), Andreu Ginés i Sánchez (Federació d'Instituts d'Estudis del País Valencià), Oscar Jané (UAB), M. Carme Jiménez (IRMU), Manuel Lopez Esteve (UdL), Joan-Lluís Mas (Terra dels Avis, Cat. Nord), Jordi Morell (Taller d'Història del Clot), Manuel Pastor (Federació d'Instituts d'Estudis del País Valencià), Jaume Perarnau (Museu Nacional de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya), Joaquim M. Puigvert (UdG), Teresa Reyes (Oficina Patrimoni Cultural - Diputació Barcelona), Enric Sagner (UdG), Carles Santacana (UB), Sebastià Serra (UIB), Ramon Ten (Fundació Bosch i Cardellach), Francesc Viso (CCEPC).

Consell assessor: Agustí Alcobarro (UB), Ferran Archilés (UV), Josep Casanovas (UVic-UCC), Montserrat Duch (URV), Enric Guinot (UV), Antonieta Jarne (UdL), Antoni Mas Forners (C.E. Repoblació Mallorca. UIB), Marina Miquel (Subdirecció general del Patrimoni Arquitectònic, Arqueològic i Paleontològic), Conxita Mir (UdL), Vicent Olmos (UV), Joan Peytavi (UPVD), Santi Ponce (UVic-UCC), Joan Santacana (UB), Antoni Virgili (UAB).
<http://www.irmu.org/projects/plecs>.

Revista editada per:

Amb el suport de:

